

בית מדרש גבעת אסף

כולל הלכה ע"ש ר' חיים שורק

"אות היא לעולם"

מלאכת בורר

כללי המלאכה והלכותיה

שבט תשע"א

גיורא ברנר

בית מדרש גבעת אסף, ת.ד. 120

בית א-ל

מיקוד 90631

פלא' 0507314581

עיצוב: רחלי עיצובים • 052-8756409

מותר לצלם ולהעתיק לצרכים פרטיים בלבד

לזכר חברינו
נפתלי אריה
בן
קלונימוס נשר ז"ל
שנפטר השנה בין כסה לעשור.

הונצח ע"י מר יחיעם גלר

לעילוי נשמת
אלעד חי בן מרים ז"ל
נלב"ע יט תמוז ה'תש"ע
הונצח ע"י ניסים וחנה הרוש הי"ו

מכתב מהגאון

הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א

ראש ישיבת מרכז הרב

ער"ח שבט תשע"א

מכתב ברכה

רחש לבו של הרב וכו' שמו מפארים מרביץ תורה ברבים רבי גיורא ברנר שליט"א ראש הכולל בגבעת אסף תו"ב לזכות את הרבים מפרי עמלו בבירור הלכה בענין בורר במלאכת שבת.

וזכה להו"ל ד"ת סולת נקיה מנופה כהלכתה, לאסוקי שמעתתא במקרא ובגמרא ובסברא כיד ד' הטובה עליו, תוך מו"מ בדברי הפוסקים, ונתקיים בו מה שכתב ר' יונה באבות על הלומד תורה ע"מ ללמוד וללמד לשמור ולעשות דהוא בכה"ג שמברר מקחו ע"פ כל השיטות האיך לנהוג למעשה בכה"ג מספקים בידו לשמור ולעשות ע"ש.

ויה"ר שיזכה להוסיף כהנה וכהנה בליבונה של הלכה ותהיה לו סייעתא דשמיא במלאכתו – מלאכת הקודש, מתוך מנוחה ושמחה ושלווה, להגדיל תורה ולהאדירה, וכשם שנכנס לכרך זה בשלום כן יכנס לכרכים אחרים.

ושמעתי מכ' אמו"ר זצ"ל אשר כל חיבור בתורה הוא קידוש השם להו"ל להראות גודל תקפה של תורה אשר ד"ת מתחדשים ופרים ורבים כפי העמל שיגע בו, וכפי חלקו בתוה"ק.

ויה"ר שיברך על המוגמר, ויבשרנו בשורות טובות ישועות ונחמות על עם ד' ונחלתו אשר לא יעזוב.

וחיבור זה הוא מספרים דגרסינן ליה "השונה הלכות בכל יום" כתוס' גדה ע"ג א, בעזה"י.

בברכה נאמנה לכבוד התורה ועמליה

יעקב שפירא

תוכן:

9.....	פתח דבר
11.....	פרק א' פתיחה למלאכת בורר
15.....	פרק ב' שלושת תנאי ההיתר במלאכת בורר
28.....	פרק ג' איסור בורר בסוגי תערובות שונים
46.....	פרק ד' פרטי הלכות השייכים למלאכת בורר

פתח דבר

השיר והשבח להי"ת על שזוכים אנו זו הפעם השלישית להגיש קצת מפרי עמלנו בבית המדרש בגבעת אסף תו"ת.

כתב הגר"ח מוולאזין זצוק"ל (הקדמה לבאור הגר"א לאורח חיים) "...וזוה כל פרי לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכה למעשה. אשרי השונים הלכות על מנת לעשות ולקיים. המה המקיימים את העולם כולו".

נאמנים לדבריו אלה משתדלים אנו בבית המדרש ללמוד את הסוגיות ממקורם בש"ס ועד ההגעה להלכה למעשה לפי דברי הפוסקים השונים.

גם בשנה זו עוסקים אנו בבית מדרשנו בהלכות שבת המרובות אשר חז"ל אומרים שהם "כהררים התלויין בשערה" (חגיגה י' ע"א).

מבין אותם הררים מרובים מובאת לפניכם חוברת זו העוסקת בהגדרות וההלכות הנוגעות למלאכת בורר שהיא אחת מהמלאכות החמורות והמורכבות ביותר בהלכות שבת, וכמו שכתב המשנה ברורה (בהקדמתו לחלק ג') שמי שאינו לומד את הלכות שבת כראוי כמעט ואי אפשר לו שלא יכשל באיסורים וכדוגמא לכך הביא למלאכת בורר.

חוברת זו היא תוצר של השיעורים שזכני הי"ת למסור בבית מדרשנו בנושא זה במהלך זמן אלול האחרון. בדומה לחוברות הקודמות החוברת מכילה בחלקה התחתון את עיקרי המשא ומתן בהלכה שנאמר במהלך השיעורים בסוגיות אלו, ואילו בחלקה העליון של החוברת מצויות המסקנות למעשה של אותם שיעורים כתובות בשפה השווה לכל נפש ע"מ שגם מי שאינו מצוי בעומק הסוגיות יוכל להפיק מהן את המירב.

על דרך הכלל בחלקה העליון של החוברת הבאנו את הדעות השונות בפוסקים בלי להכריע ביניהם הכרעה ברורה וזאת משום שיודע אני את מך ערכי כי לא זכיתי להגיע למידה זו להכריע בין גדולי עולם ועל אחת כמה וכמה בסוגייה מורכבת זו כמלאכת בורר. [וזאת לדעת כי אין להסיק מסקנות מסדר הבאת השיטות השונות של הפוסקים ומצורת הצגתם ורק במקומות בהם היה נראה לנו הכרעה ברורה בין הפוסקים כתבנו בלשון מוחלטת.]

התודה והברכה לאכסניה של תורה הישיבה הגדולה ישיבת 'מרכז הרב' אשר זכיתי להסתופף בצילה ולהנות מאורה המאיר, ואף זכיתי להיות מרואי פני המלך מאן מלכי רבנן הוא מורנו ורבנו מרן רה"י הגאון הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצוק"ל אשר כל מי שזכה לחזות בו ראה והפנים עמל תורה אהבת תורה ואמיתה של תורה מה היא. אף בימים אלו זוכים אנו בבית המדרש בגבעת אסף לעזרה ותושיה על כל צעד ושעל מידי צוות הישיבה הקדושה ומהעומד בראשה הגאון הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א.

תודה גדולה מגיעה לידידי וידיד ה' ר' חנן הכסטר נר"ו מנכ"ל בהמ"ד אשר מוסר את נפשו ממש למען הפצת תורה מתוך הרמת קרנם של עם ישראל וארץ ישראל, ומאפשר לאברכים ולי לעסוק בדברי תורה מתוך השקט ובטחה, שלי ושל האברכים שלו הוא.

עוד לי להודות לשניים מידידי הקרובים לליבי, מבכירי ישיבת 'מרכז הרב', הרב אורן חושנגי שליט"א והרב שמיר שיינטוף שליט"א אשר השקיעו מזמנם היקר לעבור על החוברת ולהעיר את הערותיהם המחכימות.

ואחרונים חביבים לאברכי בית המדרש אשר מזכים אותי מדי יום מתורתם ומעמלם ואשר סוגיות אלו זכיתי ללבן יחד איתם מתוך שמחתה של תורה.

"יה"ר מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה".

גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

בית המדרש גבעת אסף

פרק א': פתיחה למלאכת בורר

א. זורה בורר ומרקד – בין ל"ט אבות המלאכות שנאסרו בשבת נמצאות מלאכות זורה בורר ומרקד.

זורה הוא המניף את התבואה שנידושה ברוח על מנת להפריד בין גרעיני התבואה לקליפת התבואה (מוץ) שמחמת קלותה עפה רחוק יותר. בורר הוא המפריד בידו בין הפסולת לאוכלי. מרקד הוא המרקד את התבואה שנטחנה בנפה וכד' על מנת

א) משנה שבת (ע"ג א) ועיי"ש ברש"י (ד"ה המרקד).

ב) ברש"י (שם ד"ה הזורה) וברע"ב (פ"ז מ"ב) ובערוה"ש (שי"ט ב), והנה ברש"י איתא שזורה הוא בכלי הנקרא רחת, ובמוסך השבת (זורה ס"ק א) ובחי' שפ"א (ע"ג א ד"ה במשנה) כתבו דזורה היינו דווקא בכלי אך אם מפזר ברוח בידו אינו זורה אלא בורר, אמנם ר"ח (עד א) כתב דזורה הוא גם ביד וכ"כ הערוך (ערך זר ב') עיי"ש. ויש עוד להעיר בעניין מלאכת זורה משיטת הירושלמי (פ"ז ה"ב) "רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה" שמשמע שזורה אינו הפרדת אוכל מפסולת וע"ע שו"ת רע"א (מה"ק סי' כ) ובבה"כ (סו"ס שי"ט ד"ה מפזר) ובספר לוית חן (אות נ"ד) ואכמ"ל.

ג) כ"כ רש"י (ע"ג א) "הבורר – פסולת בידיו" וכ"כ בערוה"ש שם. [ויש להעיר מדברי הגמ' (ע"ד א) "אלא א"ר יוסף בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד בקנון ובתמחוי לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור, ובנפה ובכברה לא יברור ואם בירר חייב חטאת" ופרש"י "פטור אבל אסור – מותר לכתח' לא הוי דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה אבל ביד לא דמי לבורר כלל", ומשמעות דברי רש"י דכשבורר ביד אין בזה כלל שייכות למלאכת בורר אלא זוהי דרך אכילה בעלמא, אך כשבורר בקנון ותמחוי זוהי מלאכת בורר אלא כיון שלא עושה אותה כדרכה בנפה וכברה הוי ככל מלאכה שעושה בשנוי שאסור מדרבנן, לפי זה יש להקשות מדוע רש"י בפירושו למשנה כתב שעיקר ברירה הוא ביד, ויעויין גם ברע"ב (שם ד"ה הבורר) שכתב שברירה היא בין ביד ובין בכלי. והיה נראה לתרץ דדעת רב יוסף שאין שום מציאות של חיוב בברירה ביד אפילו אינה לאלתר ואפילו בורר פסולת מתוך אוכל, אמנם במשנה ביאר רש"י אליבא דהלכתא דלא קיי"ל כרב יוסף אלא יש מציאות שחייב מדאו' כשבורר ביד אם אינו לאלתר או שהוא פסולת מתוך אוכל.

אמנם בריטב"א (ע"ד א) כתב במפורש שגם רב יוסף מודה שכל ההיתר בברירה ביד הוא רק לאלתר. ובמלבושי יו"ט (שי"ט ס"ק א') ובדברי נחמיה (בסוגייתנו) ביארו ברש"י דדווקא כשבורר אוכל מפסולת כגון שבורר בנפה או בקנון אזי דרכו דווקא בכלי וכשעושה ביד אינו שייך לברירה, אך כשבורר פסולת מאוכל דרך ברירתו דווקא ביד ולכן ביאר רש"י במשנה

להפריד בין הקמח לפסולת המעורבת עימה. בחיבורנו זה נעסוק במלאכת בורר. [התכלית של שלושת המלאכות הנ"ל זהה והיא להפריד בין האוכל והפסולת, אך חז"ל הגדירו אותן כשלושה אבות שונים (ולא כאב ושתי תולדות) וזאת משום שבמעשה המלאכה ישנו שוני ובהכנת המשכן נעשו כל שלושת המעשים השונים].

ב. החילוק בין דרך מלאכה לדרך אכילה – מלאכת בורר שנאסרה היא דווקא כשנעשית כדרך מלאכה אמנם במקרה שמתקיימים שלושה תנאים (שהם: א. שיוציא האוכל מתוך הפסולת. ב. שיאכל האוכל לאלתר. ג. שיעשה את הפעולה ביד ולא בכלי. פרטי התנאים הנ"ל יבוארו לקמן בפרק ב') תחשב הברירה כדרך אכילה ולא כמעשה מלאכה ותהיה מותרת וכמו שנבאר לקמן.

שבריר ביד. לפי זה צריך לבאר דאין הכוונה שאין אפשרות להתחייב על ברירה ביד מדאו', אלא הכוונה דאע"פ שיש אפשרות להתחייב הרי שהאפשרות היחידה שיהיה דרך אכילה ולא דרך ברירה הוא ביד אך בכלי בכל מקרה הוא דרך ברירה (ועוד נבאר בעניין דרך אכילה לקמן) וע"ע ח"י שפ"א (ע"ג א ד"ה במשנה).

ד) רש"י (ע"ג א ד"ה המרקד) ובערוך (שם) כתב "כגון נפה וכיוצ"ב וע"ע בערוה"ש (שם).

ה) בגמ' שבת (ע"ג ב) "היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה" וביאור הדברים דאע"ג שבשלושת המלאכות האלה ישנה מטרה אחת והיא להפריד האוכל מתוך הפסולת בכ"ז החשיבו כל אחת כאב בפני עצמו כיון ששלושתן היו במלאכת המשכן ויש שוני ביניהם במעשה המלאכה (עי' רש"י ע"ג א ד"ה המרקד, תוס' ע"ד א ד"ה אע"ג, רע"ב פ"ז מ"ב ד"ה והמרקד, ערוה"ש (שם)).

אמנם עי' בריטב"א (ע"ג א ד"ה זורה) שכתב "הזורה והבורר והמרקד. בגמ' מפרש אמאי חשיב להו בתלתא, ולא דמו לנוטע וזורע ומבריק ומרכיב שהם כולם מלאכה אחת כדאיתא בגמ', דהכא שלשתן צריכין בדבר אחד בזה אחר זה, משא"כ בהנהו דהיכא דאיתיה להאי ליתיה להאי וכל אב לענינו לפי מה שהוא, והשנויים מחמת שנויי הפרטים שבו, אבל כולם ענין אחד נטיעה וזריעה", וכ"כ בשיטה לר"ן (ע"ג ב) בשם הרא"ה וכ"כ רע"ב (שם בפירושו השני) וכוונתם כעין מש"כ רש"י (ע"ה ב ד"ה הרי הוא אורג) שהחילוק בין המלאכות אינו במעשה המלאכה אלא בנפעל דהיינו שזה בקש וזה בצרוות וזה בקמח, וכ"כ הר"ן (ל"א ב ברי"ף) וכבר העיר בח"י שפ"א (שם) שלכאורה דברי רש"י סותרים זה את זה. ויעוין במאירי (ע"ג א) שהביא את שני הפירושים.

[ידידי הרב שמיר שיינטופ העיר בכל הנ"ל דלפי דברי הירושלמי דרקק והפריחתו הרוח לכאורה אין מקום לקושיית הבבלי "היינו זורה היינו בורר היינו מרקד" שהרי הירושלמי מחדש שבמלאכת זורה אף שאינו פועל בעצמו אלא רק הרוח גורמת בכל זאת חייב למרות שבשאר המלאכות הוי גרמא, וחידוש זה ניתן היה ללמוד רק אם הוי אב בפני עצמו במשכן].

ו) בגמ' שבת (ע"ד א) "ת"ר היו לפניו מיני אוכלין, בורר ואוכל בורר ומניח. ולא יברור,

ג. דברים הנבררים שדרכם לערב אותם לאחר מכן חזרה – יש מהפוסקים שכתבו שתערובת של דברים שונים שדרכם שאין משאירים אותם מבוררים אלא לאחר שבוררים אותם ומשתמשים בהם מערבים אותם חזרה, אין בברירתם איסור.

ד. תערובת שהוציא ממנה רק חלק מהפסולת – יש מהפוסקים הסוברים שאין איסור להוציא מתערובת חלק מהפסולת המצויה בה (כיון שהתערובת עדיין לא ראויה שהרי עדיין יש בתוכה פסולת) ויש שכתבו לאסור זאת.

ואם בירר חייב חטאת. מאי קאמר... אלא א"ר יוסף בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד בקנון ובתמחוי לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור, ובנפה ובכברה לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב המנונא מידי קנון ותמחוי קתני, אלא א"ר המנונא בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת, בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה אביי מידי אוכל מתוך פסולת קתני אלא אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. אמרוה רבנן קמיה דרבא, אמר להו שפיר אמר נחמני. היו לפניו שני מיני אוכלין וביירר ואכל וביירר והניח, רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב. רב אשי מתני פטור והא תני חייב, לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה.

וכתבו המפרשים בסוגיינתו (רש"י ד"ה פטור וד"ה אוכל, תוד"ה וכי וע"ע בספר חפץ ה' מש"כ על תוס', רמב"ן ד"ה וכי, ריטב"א ד"ה אבל, שיטה לר"ן ד"ה בורר ומניח וע"ע בס' טל נתן בורר אות י"א) דטעם ההיתר הוא שכאשר מתקיימים התנאים הנ"ל נחשב מעשה ההפרדה בין האוכל לפסולת כחלק מדרך אכילתו של האדם ולא כמעשה מלאכה וממילא הדבר מותר, וכביאור זה להיתר מצאנו גם בפוסקים (ט"ז שיי"ט ס"ק א, שו"ת רב פעלים ח"א או"ח ריש סי' י"ב, שולחן שלמה שיי"ט בהערות ס"ק ה' ועיי"ש עוד מש"כ באות ג').

[איברא דמתוס' (ד"ה בורר ואוכל) משמע דסברת רב המנונא להתיר אוכל מתוך פסולת אינה משום דהוי דרך אכילה אלא משום דהוי ברירה שלא כדרכה אלא בשינוי. ובאמת במגן אבות (הביאו בשב"ש בורר בא"ר ס"ק ב) הקשה על התוס' מניין להם שסברת ההיתר היא משום שינוי, והרי אפשר שאף שיתר מצוי לברור אוכל מתוך פסולת הרי כשעושה הדבר לאלתר הדבר מותר משום דזו דרך אכילתו ואין ניכר כאן כלל מעשה ברירה אלא מעשה אכילה. וכתב המגן אבות דכן י"ל ברשב"א שכתב להתיר חיתוך דק דק לצורך אכילה לאלתר, והיינו משום דכה"ג הוי דרך אכילה וזאת למרות שדרך לחתוך דק דק. ואולי י"ל דגם כוונת התוס' אינה משום שינוי אלא גם כוונתם במש"כ "אין דרך ברירה בכך" אלא דרך אכילה בכך עיי"ש וצ"ע.]

ז. עי' שו"ת מהרש"ג (או"ח ל"ז ד"ה אלא), שו"ת מנח"י (ח"א ק"ט ס"ק ח'), שו"ת צי"א (חיי"ב ל"ה ס"ק ו') ושו"ת משנ"ה (ח"ח מ"ט ד"ה עוד בה שלישייה) אמנם עי' שולחן שלמה (שי"ט אות ד ד"ה ועיין שו"ת מהרש"ג) שכתב שהמהרש"ג הרחיק לכת בהיתרו וע"ע בשולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"ו ד"ה בורר לדעת).

ח. כתוב בירושלמי (פ"ז ה"ב) "והבורר א"ר יודן יש שהוא בורר צרורות כל היום ואינו מתחייב יש שהוא נוטל כגורגרת ומיד מתחייב היך עבדה היה יושב ע"ג כרי וברר צרורות כל

ה. מלאכת בורר בדבר שאינו גידולי קרקע – דעת רוב הפוסקים שאיסור בורר מהתורה שייך גם בדבר שאינו גידולי קרקע.

היום אינו מתחייב נטל לתוך ידו כגרוגרת ובירר חייב". וביאר הפני משה (ד"ה יש הוא בורר) "שאם היה יושב ע"ג כרי של תבואה אפילו בורר ממנו צרורות כל היום אינו מתחייב שהרי אינו מתקנו כלום שא"א לו לברור כל הצרורות שבכרי אבל אם נטל לתוך ידו כשיעור גרוגרת ובירר הצרורות ממנו חייב שזה הוא מתקנו לגמרי והוי בורר ומתחייב כגרוגרת". וכעין זה כתב הקרבן עדה "ואינו מתחייב – שעדיין צרורות בכרי ולא הועיל כלום בבירתו". וע"פ הירושלמי כתב בערוה"ש (סע' ד) "ולמדנו מזה דכל מי שבורר או זורה כל שלא גמר לברר או לזרות הצבור לפניו אינו חייב מיהו מדרבנן ודאי אסור ולכן לא הזכירו זה הפוסקים... וכן בבורר אוכל מתוך פסולת כשבירר כגרוגרת חייב...". וכעין דבריהם כתב לבאר את הירושלמי בשו"ת יד מרדכי (ג' ד"ה ועוד טבא) שמה שלא חשיב מלאכה הוא כיון שהאוכל לא נברר לגמרי ועדיין מעורב בו פסולת ולא הועיל במלאכתו, ע"פ זה כתב שאם בורר אוכל מפסולת ברגע שבירר כגרוגרת נתחייב שהרי באותו כגרוגרת פעל פעולה שלימה.

איברא דבאג"ט (זורה אות א סוס"ק ו) רצה לתלות את שאלתנו במחלוקת הראשונים (שהביא שם) האם מלאכת בורר היא בפסולת או באוכל, וכתב דלמנ"ד דהמלאכה היא בפסולת ממילא אף בבורר חלק מהפסולת מתוך האוכל נתחייב על אותו פסולת שבירר ואפילו שהאוכל עדיין לא מבורר, ונצטרך לומר דהבבלי פליג על הירושלמי ולא קיי"ל כותיה. וע"ע בפרמ"ג (מש"ז סוס"ק יג) ובשו"ת מהרש"ג (ח"א או"ח ל"ז) ובשו"ת צי"א (חט"ז י"ב).

ט) עי' שו"ת תרה"ד (נ"ז) שדן לגבי איסור בורר בחתיכות דגים גדולות וקטנות וכתב להחמיר שם משום שאליבא דהסמ"ג צ"ל שיש בזה איסור דאו', ומדבריו אלה מוכח שאף בדגים שאינם גדו"ק יש איסור דאו' דבורר וכ"כ בגר"ז (שי"ט סע' ו) שבברירת שני מיני דגים יש חשש דאו'. והרמ"א כתב (שי"ט סע' ב) "ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו, כדי לאכלן מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה..." ובפרמ"ג (שכ"א מש"ז ס"ק י') כתב להוכיח מדברי הרמ"א שיש בורר בדבר שאינו גדו"ק. ויעויין בבהגר"א (שכ"א ס"ק י"א) שכתב "דאין טחינה אלא בגדו"ק כמ"ש בעימור שם ע"ג ב' וה"ה לכל מלאכת הקרקע כמש"ש ע"ה א"ו והפוסקים נתקשו בדברי קודשו מה נקרא 'מלאכת הקרקע', וע"ע בגמ' (ע"ד ב) לגבי חביתא וברש"י שם.

איברא דבשו"ת רע"א (מה"ק סי' כ') נראה דס"ל לגבי מלאכת זורה שאינה אלא בגדו"ק עיי"ש וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ג כ"א ס"ק ג) שכתב שהעיקר כרע"א שאין בורר אלא בגדו"ק, אולם כתב (שם ס"ק ה') שאף לשיטתם איסור דרבנן איכא. [וידידי הרב אורן חושנגי הפנה אותי לדברי האור לציון (ח"ב פל"א ס"ק ד) שכתב ג"כ שאיסור בורר בדברים שאינם גדו"ק הוא רק מדרבנן].

אמנם עי' מה שהאריכו בזה בשו"ת מנח"י (ח"א ע"ה) ובשו"ת יבי"א (ח"ה או"ח ל"א ס"ק א-ג) ושניהם הסיקו שהעיקר כמנ"ד שיש איסור דאו' דבורר גם במה שאינו גדו"ק.

פרק ב':

שלושת תנאי ההיתר במלאכת בורר

א. שלושת תנאי ההיתר על מנת שהברירה תחשב דרך אכילה ותהיה מותרת- כמו שכתבנו לעיל ברירה תהיה מותרת במקרה שמתקיימים שלושה תנאים שהם שיוציא האוכל מתוך הפסולת, ושיאכל האוכל לאלתר, ושיעשה הפעולה ביד ולא בכלי (פרטי התנאים הנ"ל יבוארו לקמן), וזאת משום שאז תחשב הברירה כדרך אכילה ולא כמעשה מלאכה ותהיה מותרת כמו שנבאר לקמן^א.

ב. הצורך בכל שלושת התנאים- כמו שכתבנו לעיל ברירה מותרת רק כשנתקיימו כל ג' התנאים הנ"ל. במקרה שנתקיימו רק חלק מהתנאים הנ"ל וכגון שברר אוכל מתוך פסולת על מנת לאוכלו לאחר זמן יהיה הדבר אסור מהתורה^י.

ג. תנאי א', הוצאת האוכל מתוך הפסולת- התנאי הראשון הנצרך על מנת להתיר את הברירה הוא שיוציא את האוכל מתוך הפסולת ולא שיוציא את הפסולת מתוך האוכל^י.

ד. ברירת פסולת מתוך אוכל על מנת לאוכלו לאלתר- האיסור לברור פסולת מתוך אוכל הוא אפילו אם בכוונתו לאוכלו לאלתר^ד.

(א) כמש"כ לעיל (פ"א סע' ב' וס"ק ו') עיי"ש.

(ב) בהרבה ראשונים בסוגייה (ע"ד א) מבואר שכל שלושת התירוצים האחרונים בסוגייה נפסקו להלכה, והגמ' רק הקשתה עליהם שאינם מתישבים היטב בלשון הברייתא אך להלכה כל התירוצים נצרכים. וכן נפסק בשו"ע (שי"ט סע' ב) ובמשנ"ב (הקדמה לסי' שי"ט ובס"ק ט-י).

(ג) מקור הדין בגמ' (שם) בדברי רב המנונא, ומבואר שם ברש"י ובריטב"א שטעם ההיתר הוא שע"י מה שבורר אוכל מפסולת יוצא מגדר דרך מלאכה ונכנס לגדר דרך אכילה (ועי' לעיל מה שהבאנו מדברי תוס' בזה), וכן פסק בשו"ע (שי"ט סע' א-ד) ובמשנ"ב (הקדמה לסי' שי"ט) וע"ע שולחן שלמה (שי"ט אות ג').

(ד) רב המנונא (שבת ע"ד א) אמר שההיתר לברור הוא ע"י מה שבורר אוכל מתוך פסולת, וכתוב על כך בגמ' "מתקיף לה אביי מידי אוכל מתוך פסולת קתני אלא אמר אביי בורר

יש מהפוסקים שכתבו להתיר ברירת פסולת על מנת לאכול את האוכל מיד ממש אך דעת רוב הפוסקים לאסור גם בזה^ה.

ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת^ו ובראשונים בסוגייתנו מצאנו שלוש שיטות בביאור מחלוקת רב המנונא ואביי. שיטת התוס' (הביאם הריטב"א), ההשלמה, ס' המכריע (סי' כ"ג) וריב"ם (הביאו המכריע שם) שלדעת אביי מותר לברור פסולת מאוכל לאלתר. שיטת רבו של הריטב"א (בריטב"א שם), הרמב"ן (וכתב שכן דעת הרי"ף), הרא"ה (הובא בשיטה לר"ן) והמאירי שאביי מסכים לדינא עם רב המנונא שאפילו באוכל לאלתר חייב מדאו' להוציא דווקא האוכל מהפסולת. דעת הריטב"א שאביי מודה חלקית לרב המנונא, ומדאו' מותר בכה"ג להוציא הפסולת אך מדרבנן צריך להוציא דווקא האוכל.

להלכה כתב השו"ע (סע' ד) "הבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו בידו אחת חייב" וביאר הבהל"כ (ריש ד"ה הבורר) דס"ל למרן דחייב על ברירת פסולת מאוכל אפילו אם עושה זאת לאלתר. וכתב הרמ"א (שם) "ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפ"ה לא יברר הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר" וא"כ מבואר בדבריו דתמיד אסור לברור פסולת מאוכל ואפילו אוכלו לאלתר וכדעת הרמב"ן והרא"ה ועו"ר. וכן ביאר במשנ"ב (יז) דאם בירר פסולת מאוכל חייב מדאו' ואפילו שעשה זאת בידו וע"מ לאוכלו לאלתר. וכ"כ עוד אחרונים (עי' שביתת השבת בורר סע' א, שו"ת ערוגת הבשם או"ח סי' פ ריש אות ז ועוד) דאפילו באוכל לאלתר חייב לברור האוכל מהפסולת ולא להפך.

ה) בגמ' (שם) "אלא א"ר חסדא בורר ואוכל פחות מכשיעור בורר ומניח פחות מכשיעור, וכשיעור לא יברור ואם בירר חייב חטאת" וכתב בחי' הרמב"ן "פי' מסברא קסבר רבה שאין בבורר פחות מכשיעור חיוב כאופה פחות מכשיעור שאין דרך ברירה בכך אלא כאוכל ומצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל ומפריש פסולת מתוך אוכל הוא שמותר...". וכלשון הרמב"ן כתב גם בחי' הר"ן (ד"ה מתקיף לה רב יוסף). וכתב הבהל"כ (סע' ד ד"ה הבורר) שמשיום דברי הרמב"ן הנ"ל מוכח שאם בורר ומיד אח"כ מכניס האוכל לפיו מותר להוציא הפסולת מן האוכל "אף שעושה דבר זה קדם האכילה". אמנם בשו"ת פני האריה החי (בערך לחם סי' ל"ט והביאו גם בשביתת השבת בורר בא"ר ס"ק ג) ובחזו"א (נד א) כתבו לחלוק על הבהל"כ ולבאר שהרמב"ן והר"ן התירו רק כשהאוכל כבר בפיו ואז מצא פסולת. [דברי שו"ת פני האריה החי שם הם מכתב למרן הח"ח זיע"א לחלוק על דבריו הנ"ל בבהל"כ ותורף דבריו להוכיח מדברי חזקיה בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) שאף בבורר ומיד מכניס לפיו ובזה לא פליג חזקיה דהוי שיעור לאלתר וע"פ זה צריך לבאר דכוונת הרמב"ן שהוא כבר תו"כ אכילה ואז מצא פסולת בפיו שאז מותר לו להוציא הפסולת מתוך פיו ולהשליכו אך אם לא התחיל ממש לאכול אין היתר להוציא הפסולת מהאוכל עיי"ש].

הריטב"א (ד"ה אמרוה) כתב "מעתי מה שנהגו לכתוש אגוזים או שקדים וכיוצא בהן ולברור האוכל מהם קודם הסעודה כדי לאכול בשעת סעודה אסור הוא, ואין לעשות כן אלא בשעת אכילה ממש ושיברור אוכל מתוך פסולת" ומשמעות דבריו דאפילו באוכל מיד אסור לברור את הפסולת מהאוכל. [ולענ"ד צ"ל דהריטב"א לשיטתו (עי' בדברינו לקמן ס"ק י"א) דלאלתר פי' סמוך ממש לאכילה וכיון שנפסק שצריך גם לאלתר וגם אוכל מפסולת ממילא דין זה נכון גם באוכלו מיד, וממילא כן צ"ל גם בדעת המרדכי והתוס' שהגדירו לאלתר כמו

הריטב"א (גם זה שם).]

בשו"ת הרא"ש (כלל כב סי' ט) כתב "וששאלת מים שיש בהם תולעים, אם מותר לשתותן ע"י מפה בשבת מי הוי כבורר או משמר. מותר הוא לשתות דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתייה שיהא ראוי לאכילה או לשתיה זהו דרך מלאכה. אבל אם בשעת שתייה מעכב הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר". וביאר הבהל"כ בדברי הרא"ש דטעם הרא"ש להתיר הוא משום שעיקוב הפסולת ע"י פיו אינו מעשה מלאכה כלל, וממה שזהו נימוקו של הרא"ש מוכח דלא ס"ל כהרמב"ן, שהרי לרמב"ן הדבר מותר כיון שעושה צמוד ממש לשתיה (ואפילו אם כן היה דרך מלאכה בעיכוב בפיו). ומצאתי שכבר המהריט"ץ (שם ד"ה הכלל העולה) כתב לדייק בדומה בדברי הרא"ש הנ"ל דס"ל שאפילו בשעת אכילה ממש צריך להוציא דווקא אוכל מפסולת.

[וראייתי להגר"מ הרש"ר (רמב"ן שבת ע"ד א ס"ק 135) שכתב לבאר שהרא"ש לא פליג על הרמב"ן, די"ל דהוצאת הפסולת בידו ואכילת האוכל מיד היא כן דרך מלאכה, אבל לשתות ע"י סינון מפה ודאי שא"א לומר שזו דרך אכילה אלא זוהי דרך ברירה ולכן נימק הרא"ש את ההיתר בכך שאין כלל דרך מלאכה בעיכוב בפיו. וכעין זה מצאתי שהביאו בשם הבית מאיר (הגהות והערות על הב"י ס"ק נח) ובשם הגרי"י פישר (הערות לחי' הר"ן עד א ס"ק 127) לתרץ שברירה ע"י מפה חשיב כקנון ותמחוי ולכן צריך לטעם שעיקוב בפיו אינו בכלל מלאכה, אך אם היה עושה בידו אפשר שהיה מודה הרא"ש להתיר אף מטעם שהוא תכף לשתיה. ומצאתי שכבר כתב המהר"י אבולפיה כדבר הזה בביאור דברי הרא"ש ועיי"ש שהביא תירוץ נוסף בדברי הרא"ש (בתשובת מהריט"ץ הנ"ל ד"ה גם ראיתי וד"ה עו"כ כ"ת שהרמב"ם).

ולענ"ד כתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע נראה שאפשר שדיוק לשונו של הרא"ש אינו כדברי הבהל"כ ואף לא כהגר"מ הרש"ר, אלא נלענ"ד דדיוק לשון הרא"ש הוא דווקא כהרמב"ן, שבביאור המציאות האסורה כתב הרא"ש "קודם אכילה או שתייה שיהא ראוי לאכילה או לשתיה זהו דרך מלאכה" ואילו בביאור המציאות המותרת כתב הרא"ש "בשעת שתייה מעכב הפסולת שלא יכנס לתוך פיו", וא"כ משמעות דבריו דהחילוק הוא דווקא בזמן דהיינו בין קודם אכילה ובין שעת אכילה ממש והיינו כהרמב"ן ולא כמש"כ הבהל"כ דטעמו להתיר בגלל הצורה בא מוציא הפסולת דהיינו עיכוב בפיו].

המהר"י אבולפיה (שו"ת מהריט"ץ שם ד"ה הכלל העולה דפסולת) פסק שבשעת אכילה מותר אף להוציא פסולת מתוך אוכל, וכ"כ בס' הקובץ (על' הרמב"ם פ"ח הי"ב). ובפרמ"ג (א"א שכ"א ס"ק ל) כתב שלפתוח שזיף להוציא הגרעין ולהשליכו ואח"כ לאכול מיד פשוט להתיר. ונראה מזה דס"ל להתיר הוצאת פסולת מאוכל ע"מ לאכול מיד, וכ"כ בשו"ת מנח"י (ח"ה לח ס"ק א) להוכיח בדעת הפרמ"ג ע"פ דבריו הנ"ל (וצ"ע מדברי הפרמ"ג משו"ז ג ד"ה הא שם משמע דס"ל לאסור בזה).

אמנם המהריט"ץ (שם ד"ה הכלל העולה מדברינו) פסק שהאיסור להוציא פסולת מאוכל הוא אפילו בשעת האכילה. ובברכ"י (ס"ק ה ד"ה הן אמת) כתב שסתמות הפוסקים נראה כמהריט"ץ דאפילו בשעת אכילה ממש אין להוציא פסולת מאוכל. וכן פסקו לאסור האג"ט (בורר סע' ב אות ד) והחזו"א (נד א). ויעיין בבהל"כ (סע' ד ד"ה מתוך אוכל) שהביא לדברי המאמר מרדכי שמחמיר בהוצאת העצמות מבשר והדגים וכתב על כך הבהל"כ "מלשון זה משמע דאף בעת האכילה גופא צריך ליזהר שלא להפריש העצמות מן הבשר ולהשליכו לחוץ

ה. ברירת אוכל מפסולת כשהאוכל מרובה מהפסולת – גם כאשר האוכל מרובה מהפסולת ויש יותר טורח בברירתו יש להקפיד להוציא את האוכל מהפסולת ולא להפך.

רק אחר שכבר קלף הבשר ואכל יכול להשליכו אבל לא ברירא דבר זה וכמש"כ למעלה" ומשמע דלא ברור לבהל"כ כיצד להכריע בנדוננו. וכן בהמשך דבריו כתב הבהל"כ שאין למחות במקילים שיש להם על מי לסמוך.

(ו) במשנה מס' ביצה (י"ד ב) "הבורר קטניות ביו"ט ב"ש אומרים בורר אוכל ואוכל וב"ה אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי אבל לא בטבלא ולא בגפה ולא בכברה ר"ג אומר אף מדיח ושולה". ובגמ' שם "תניא אמר ר"ג במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא". והנה בביאור סיום הגמ' "פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא" מצאנו מחלוקת. רש"י (ד"ה מי איכא וד"ה דנפיש) ביאר ששאלת הגמ' שבמקרה שהפסולת מרובה על האוכל כו"ע מודים שאסור לטלטל כלום כיון שהאוכל בטל לפסולת והכל מוקצה, ועל זה משיבה הגמ' שמדובר בכה"ג שהאוכל הוא רוב (ואינו בטל לפסולת המוקצה) אך יש יותר טורח בברירת הפסולת (וכגון שהפסולת דקה וכד') וכ"ג שהבינו הרא"ש (פ"א סי' כ"ג) והטור (סי' שי"ט).

אמנם הריטב"א (בסוגיא בביצה ד"ה גמרא) גרס בגמ' "פסולת מרובה על האוכל פשיטא מי איכא מאן דשרי לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא" וביאור הדברים שבהו"א הבינו שמדובר בכה"ג שהפסולת מרובה ובברירתה יש יותר טורח, ולכן פשיטא שיברור את האוכל משני טעמים, א. שאם יברור את הפסולת ירבה בטורח. ב. כיון שהפסולת מרובה היא אינה בטלה לאוכל ונשאר עליה דין מוקצה ואסור לטלטלה. ועל זה עונה הגמ' שמדובר שהטורח בברירת האוכל הוא רב יותר (כגון שהוא יותר דק וכד') וקמ"ל דאעפ"כ יברור דווקא את האוכל כיון שרוב הפסולת אינו בטל למיעוט האוכל ונשאר עליו דין מוקצה ואסור לטלטלו. אמנם סובר הריטב"א שאף בכה"ג שהפסולת מרובה אין האוכל (שהוא חשוב) בטל לגביו ואין בו דין מוקצה. והביא הריטב"א שכן ביאר גם הרא"ה, וכ"ג גם במאירי (ד"ה יש מי שאומר) ובתוס' (שבת קמב ב ד"ה) וכ"כ הב"י (שי"ט) בשם הר"ן.

ביאור נוסף נראה ברמב"ם (הל' יו"ט פ"ג הט"ו-ט"ז) שס"ל בביאור שאלת הגמ' כמו שביאר הריטב"א הנ"ל, אמנם בתשובת הגמ' מבין הרמב"ם כמו רש"י שמדובר שהאוכל הוא רוב אך טורח ברירת הפסולת הוא יותר גדול והו"א שבכה"ג יברור את הפסולת כיון שהיא מיעוט קמ"ל שיברור את האוכל ומיעוט בטורח (כן ביאר בב"י את דברי הרמב"ם). וכפירוש הרמב"ם נראה גם ברשב"א (עבוה"ק בית מועד ש"א אות ה).

הראשונים נחלקו האם הסוגיא בביצה נאמרה דווקא לגבי יו"ט או גם לגבי שבת. הטור (עמ' תכ"ב) פסק את דברי הגמ' בביצה (ע"פ שיטת רש"י) גם לגבי שבת. אמנם הרמב"ם (שבת פ"ח הי"ג) לא חילק כלל בין רוב פסולת לרוב אוכל ומשמעות דבריו דבשבת איננו מתחשבים כלל בעניין הטורח ותמיד צריך לברור האוכל מהפסולת ולא להפך (ועיי"ש בכס"מ בשם הרמ"ך), וכן מצאנו בר"ח (ע"ד ב) שכתב שצריך דווקא לברור אוכל מפסולת ולא חילק בין רוב אוכל

כמו כן גם כאשר האוכל הוא מיעוט והפסולת הוא רוב מותר להוציא האוכל מהפסולת (ואין האוכל בטל לפסולת ונהיה מוקצה כמותו).^ז

ו. הוציא פרי מתערובת על מנת לאוכלו וגילה שהוא מקולקל – יש שכתבו שאם הוציא פרי מתערובת של מיני פירות שונים במטרה לאוכלו ואחר שהוציאו גילה שהוא מקולקל מוטל עליו להחזירו לתערובת על מנת שלא יעבור על איסור בורר. ויש שכתבו שאינו צריך להחזירו ומותר לו להשליכו לאשפה ואין בזה משום בוררי.

ז. הוצאת מאכל שאינו מעוניין בו מתוך התערובת ונתינתו לחברו שכן מעוניין בו – מי שיש לפניו תערובת של מיני אוכלים והוא מעוניין לאכול חלק מהמינים

לרוב פסולת. וכן ביאר הר"ן בדעת ר"ח, וכתב שלמד זאת ממה דאיתא בהמשך הגמ' בשם חזקיה. וכתב הב"י דכן היא דעת הרי"ף והרמב"ן והסמ"ג והסמ"ק. מרן (סע' א' וד') כתב בסתמא שצריך לברור האוכל מהפסולת ולא חילק בין רוב למיעוט. והרמ"א (סע' ד') כתב במפורש "ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפ"ה לא יברר הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר". וכ"כ המג"א (ז) והא"ר והפרמ"ג (מש"ז ג) דמרון מחלק בדיון בין יו"ט לשבת. כ"כ הבאר היטב (ס"ק ז) בשם רש"ל דמחלקים בדיון בין יו"ט לשבת. וכ"כ המשנ"ב (יח) דמחלקים בין יו"ט לשבת. [אמנם הט"ז (ג) הביא לשון הטור דמשווה שבת ליו"ט ובמחצה"ש (ד"ה הבורר) כתב שמזה מוכח דס"ל לט"ז לפסוק כטור].

ז) לעיל (ס"ק ו) הבאנו דלשיטת רש"י והטור במקרה שהפסולת מרובה מהאוכל הרי האוכל בטל לפסולת ונהיה מוקצה כמותו, אמנם הבאנו מהרבה ראשונים שחולקים בזה וס"ל דאין האוכל בטל לפסולת משום חשיבותו של האוכל ומותר לברור את האוכל. וכדברים האלה כתבו בפירוש גם הריטב"א (שם) הרשב"א (שם) ור' ירוחם (נ"ד ח"ב ל"א טור ג) ורי"ז (הביאו בשל"ט"ג ביצה ו ע"א אות א) שמותר בכה"ג לברור את האוכל. וכ"כ הב"י דלשיטת רוב הראשונים בגמ' ביצה אפילו במקרה שהפסולת מרובה מהאוכל מותר לברור האוכל מן הפסולת וכ"כ הלבוש (סע' ד) בביאור שיטתם.

השו"ע סתם בזה שתמיד בורר דווקא האוכל ולא הפסולת ולא כתב בפירוש מה יהיה הדין בכה"ג שיש רוב פסולת. והב"ח (ד"ה ומ"ש וכיצד) כתב שממה שהשו"ע סתם דבריו ולא כתב בפירוש להתיר לברור האוכל גם כשהוא מועט, ממילא יש לנו להחמיר ולא לברור בכה"ג ד"ל דהאוכל בטל לרוב פסולת ונהיה מוקצה. ומאידך מחמיר הב"ח כרמב"ם בזה שבכה"ג שהאוכל מרובה אין היתר לברור הפסולת. אמנם הא"ר (ס"ק ח) הקשה על הב"ח חמש קושיות ודחה דבריו וכתב שכן הלכה כדברי הב"י דאין האוכל בטל לפסולת ומותר להוציא ושכן פסק גם רש"ל, וכן פסק גם בפרמ"ג להתיר.

ח) מש"כ להחמיר הוא ע"פ שביתת השבת (בורר בא"ר ס"ק י') ומש"כ להקל הוא ע"פ שולחן שלמה (שי"ט ריש אות י') וע"ע חי' שפ"א (ע"ד א ד"ה ת"ר) ובס' מנוחת אהבה (ח"ב פ"ז סע' ט).

ואילו מינים אחרים אינו מעוניין לאכול, ואילו חברו מעוניין לאכול את המינים שהוא אינו מעוניין בהם, מותר לו להוציא את המינים שחברו מעוניין בהם וליתנם לחברו, ואין בכך משום ברירת פסולת מאוכלי.

ח. סילוק הפסולת לצדדים – יש מהפוסקים הסוברים שמותר לסלק את הפסולת שבתערובת לצידה של התערובת כל עוד לא מוציאה מחוץ לתערובת, ופוסקים אחרים חלקו עליהם וכתבו שגם מציאות זו נחשבת ברירה ואסורה כיון שמחמת המעשה הנ"ל האוכל והפסולת כבר לא מעורבים.

ט. תנאי ב', שיאכל את האוכל הנברר לאלתר – התנאי השני הנצרך על מנת להתיר את הברירה הוא שיאכל את האוכל הנברר לאלתר מהברירה, והוא הדין בדבר שאינו אוכל צריך להשתמש בו לאלתר לברירתו.

(ט) עי' ברכ"י (שי"ט אות א'), דע"ת (שי"ט ד"ה ואפילו אחרים), שש"כ (פ"ג ס"ק י"ג), שו"ת משנה (ח"ו סי' ע"ט).

(י) בפרמ"ג (של"ט בא"א ס"ק י"ד ד"ה 'אם משקיין') כתב "אם משקיין בכלי וכמו קשים וקסמים ע"פ כולו, עי' סי' שיט סע' א וסע' טז, ואסור ליטלם ביד דהוה פסולת מאוכל, ואף לסלקם לצד אפשר דאסור כה"ג" ומשמע דמספקא ליה לפרמ"ג האם הזזת הפסולת לצד בלי הוצאתו ממש חשיב בורר ונטיית דעתו לאסור בזה, וכ"כ בדע"ת (שי"ט ד"ה אפ"ה לא) שדעת הפרמ"ג לאסור. ובשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רנ"ד) נשאל האם מותר לנשוף על פסולת שע"ג המשקה לצידו של הכוס וכך לשתותו, והשיב שכל שיש בו איסור בורר יש בו איסור זורה וממילא אסור מדין זורה (ע"י רוח פיו). ומתוך דבריו מוכח דס"ל שגם בהזזת הפסולת לצד יש משום בורר ואפילו שלא מוציאה. וכ"כ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב רל"ג ד"ה וראייה לזה ועיי"ש בנוה צדיק ס"ק ב') שאין הבדל בין מסיר הפסולת לגמרי ובין מסירה לצדדים. לעומת זאת מצאנו להגר"ז ('הלכתא רבתא לשבתא') שכתב להתיר לנשוף על זבוב שבכוס לצד הכוס ואח"כ לשופכו לחוץ, ולכאורה מוכח מכאן דס"ל שאין איסור בורר בסילוק לצדדים. ובשבתת השבת (בורר בא"ר ס"ק לד) פסק כדברי הגר"ז הנ"ל שאין איסור בסילוק לצדדים (ובתנאי שאין חשש מוקצה ולכן ינשוף עליו). וכדבריהם שאין איסור בסילוק הפסולת לצדדים נראה גם בשו"ת לב חיים (ח"ב מ"ח בלשון השאלה ובד"ה ועוד נראה).

(יא) בגמ' שבת (ע"ד א) "אלא אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת אמרוה רבנן קמיה דרבא אמר להו שפיר אמר נחמני". ובירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) "בירר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור מתניתא פליגא על חזקיה דאמר בורר ואוכל בורר ומניח על השולחן ר' בון בר חייה בשם ר' שמואל בר רב יצחק תיפתר שהיו אורחין אוכלין ראשונה ראשונה" והיינו דלפי תירוץ הירושלמי מיירי בברייתא במניח לפני האורחים ע"מ לאכול לאלתר ולכן מותר, ועיי"ש בקרבן עדה (ד"ה בורר ומניח על).

הר"ח בסוגייתנו הביא לדברי הירושלמי הנ"ל, ומתבאר מדבריו דדוקא כשבורר עבור אחרים ומניח לפנייהם על השולחן את מה שיאכלו באותה סעודה הרי זה בגדר לאלתר, אך כל שהוא לזמן ממושך מזה אינו בגדר לאלתר (ויהיה בו חיוב דאו). ודברי ר"ח הובאו ברא"ש (שבת פ"ז ה"ד) ובר"ן (ל"ב א ד"ה ונמצא) ובמ"מ (שבת פ"ח ה"ג). וכן דעת הראב"ן (המובא לקמן) וכ"כ הרשב"א (עבה"ק בית מועד ש"א אות ה), והמכריע (ריש סי' כ"ג) והמאירי (ד"ה זה שביארנו). והנה בהגהות מרדכי (ריש פ"ז דשבת) "ומניח לאלתר פי' ראב"ן לברור ולהניח כמלא פיו ולהכניסן בפיו א"נ לברור כדי סעודתו להתחיל ולגמור אחר ברירתו אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר". ובב"י כתב שדעת המרדכי שדוקא אם בורר ע"מ לאכול מיד ממש חשיב לאלתר. ובריטב"א (סוד"ה אמרוה) כתב "מעשה מה שנהגו לכתוש אגוזים או שקדים וכיוצא בהן ולברור האוכל מהם קודם הסעודה כדי לאכול בשעת סעודה אסור הוא, ואין לעשות כן אלא בשעת אכילה ממש ושיברור אוכל מתוך פסולת" ומשמע בפשטות דבריו דס"ל כהמרדכי דלא מיקרי לאלתר אלא סמוך לאכילה ממש.

ובגמ' שבת (ע"ד א) "כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו רבי אמי ורבי אסי שדא קמייהו כלכלה דפירי ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור אי משום עין יפה הוא דמכוי". וכתבו התוס' (ד"ה ולא) "פי' לא ידענא מה שלא ביררם תחלה קודם שהביאם לפנייהן אבל אין לפרש מה שלא ביררם בשעה שהניח לפנייהם דא"כ מאי קאמר אי משום דקסבר אוכל מתוך פסולת אסור דהא לכ"ע שרינן אוכל מתוך פסולת לאלתר" ובס' טל נתן (בורר אות א ס"ק א ואות ט והביא שם בזה מעוד אחרונים) כתב שמשמעות התוס' שלא לאלתר פירושו שבורר לפני האוכלים. והעיר הטל נתן שנראה שתוס' פליגי על ר"ח.

[בבירור דעת המרדכי יש להעיר דהנה הב"י כתב "והמרדכי כתב דדוקא להתחיל ולאכול אחר ברירתו שרי אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר. והרמב"ם כתב ז"ל הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחר ומניח לאכול מיד ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר שחרית לאכול בין הערביים חייב. ומשמע דלא שרי אלא לברור כדי לאכול מיד אחר ברירתו כדברי המרדכי" ומשמע שהבין הב"י במרדכי דס"ל שלא לאלתר פירושו לאכול מיד אחר שסיים ברירתו ואין די במה שאוכל באותה סעודה. ולכאורה צ"ע שהרי המרדכי הביא מהראב"ן שני פירושים והפירוש השני דומה לדברי ר"ח דכל שהוא לצורך אותה סעודה מותר. ועוד יותר צ"ע שהרי בראב"ן עצמו (שבת סי' שנ"א) מבואר רק דס"ל ממש כדעת ר"ח אליבא דהירושלמי (וצ"ע מניין הביא הגהות מרדכי לפירושו הראשון של הראב"ן, ואפשר שלפני המרדכי היו כתבים מהראב"ן שאינם לפנינו).

וראיתי באג"ט (בורר ריש אות ט) שהקשה ג"כ על הב"י כיצד כתב דהר"ח והמרדכי פליגי והרי בראב"ן שהוא מקור דברי המרדכי מבואר דס"ל כר"ח. איברא דהאג"ט (שם) נשאר בהבנתו דהמרדכי ס"ל כר"ח. אמנם נלענ"ד שזה אינו, אלא צ"ל שדברי המרדכי שהזכיר הב"י אין כוונתו לדברי ההגהות מרדכי בשם הראב"ן הנ"ל, אלא כוונתו למש"כ המרדכי (רמז שס"א) "ולבו ביום לא יברור הלכך יזהר אדם משני מיני פירות שנתערבו וכל שכן פסולת שנתערב עם אוכל שלא יברור אלא דרך אכילתו יקחם ויאכלם" וא"כ מפורש כאן דלא התיר המרדכי

י. הגדרת לאלתר – כל שבורר את האוכל מהפסולת סמוך לסעודתו נחשב שבורר לאלתר. נחלקו הפוסקים מה נקרא סמוך לסעודתו. יש אומרים שכל שאינו סמוך ממש לסעודה וכגון מספר דקות קודם לסעודה אינו נחשב לאלתר. יש אומרים שחצי שעה קודם לסעודה נחשב לאלתר. יש אומרים ששעה קודם לאכילה נחשב לאלתר. יש אומרים ששעה קודם לסעודה נחשב לאלתר. ויש אומרים שאין לדבר שיעור זמן קבוע אלא כל זמן משך הכנת הסעודה הצמוד לה נחשב לאלתר וממילא משתנה שיעורו בין סעודה גדולה לסעודה קטנה (אמנם אף לשיטתם אין לברור לפני הסעודה ואז להפסיק מההכנות ורק לאחר זמן להתחיל הסעודה) י.

ברירה אלא לאלתר מיד דרך בכה"ג הוי דרך אכילה. ותהלה לא-ל ית' מצאתי סיוע של ממש להוכיח דברי והוא בדרכ"מ הארוך (אות ב ד"ה לצורך אותה סעודה) שמתחילה כתב בשם המרדכי דצריך לאכול מיד אחר הברירה ואח"כ כתב בשם ההגהות מרדכי שמתור לברור לצורך הסעודה וא"צ לאוכלו ממש מיד. אמנם יש להקשות על דברינו שהרי הב"י הזכיר בדבריו בשם המרדכי שלאחר שעה הוי חיוב דאו' ודבר זה מופיע דווקא בהגהות מרדכי ולא במרדכי עצמו שהבאנו אנחנו וצ"ע, וע"ע במאירי (ביצה י"ד ב ד"ה בפרק). וע"ע ברמב"ם (שבת פ"ח ה"ג) ובב"י (סי' שי"ט) מה שנסתפק בדעת הרמב"ם בזה, וע"ע בשו"ת מהריט"ץ (ח"א סי' ר"ג ד"ה עוד ראיתי בדברי) ובשו"ת חלק לוי (או"ח ק"ט דף ל"ח ע"ב). [וידידי הרב אורן חושנגי האיר עיני לשיטה נוספת בראשונים בעניין גדר לאלתר והיא בשיטה לר"ן (שבת ע"ד א) שכתב "וי"מ דה"מ בדברים שדרכן לבוררן לאוצר דכל דמנח להו מיחזי כמאן דמנח להו לאוצר ולפי' צריך לאוכלן לאלתר, אבל דברים דלא אורחייהו לאנוחיהו לאוצר אפי' לבו ביום שרי דהא ליכא למיחש למידי, ולפיכך מי שבורר גרעיני רמונים מתוך קליפתן אפילו לבו ביום שרי".]

כתב מרן (סע' א') "הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם ביררם בידו כדי לאכול לאלתר מותר" ולא נתבאר כאן מהו גדר לאלתר לשיטת מרן (וע"ע בערך לחם סע' א, ט"ז ס"ק א, לב"ש ס"ק ב, פרמ"ג מש"ז א שכתבו שמרן פוסק כר"ח). הרמ"א כתב "וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמסב בה מיד מיקרי לאלתר" וא"כ מבואר שס"ל לרמ"א שצריך לברור סמוך לתחילת הסעודה. וביאר המשנ"ב (ס"ק ד) שאפילו תתארך הסעודה זמן רב כל שבייר סמוך לסעודה מיקרי לאלתר ומותר וע"ע בבהל"כ (ד"ה וכל מה), וע"ע שו"ת זית רענן (או"ח דף ט ע"ד).

יב) המג"א (שכ"א ס"ק ט"ו) כתב לגבי היתר טחינה לאלתר "ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בית הכנסת דבעינן סמוך לסעודה ממש". ובחיי"א כתב (הל' שבת כלל י"ז אות ב) "...אלא דוקא סמוך לסעודה לא מקרי טחינה מה שטוחן ואוכל תיכף, כדאיתא לעיל במלאכת בורר. והחותכים הבצלים והצנון דק דק שעה או שתיים קודם הסעודה, קרוב הדבר לומר שחייב,

אם נברר האוכל סמוך לסעודה (לפי כל אחת מהשיטות הנ"ל) הדבר מותר אפילו אם הסעודה עצמה אורכת זמן רב והאוכל הנברר נאכל רק בסוף הסעודה (ובתנאי שנתקיימו גם שאר תנאי ההיתר לברור כנ"ל).^י

י"א. בירר לצורך אכילה לאלתר ואח"כ נמלך שלא לאוכלו – אם בירר על מנת לאוכלו לאלתר אין לו להתחרט ולהימנע כעת מלאכלו, אמנם אם בירר את הכמות שהיה נראה לו שירצה לאכול ואחר כך אכל ושייר חלק

והבצלים אסורים באכילה...". ובמשנ"ב (שכ"א ס"ק מ"ה) איחד את דברי המג"א והחיי"א וכתב שלא יעשה אלא סמוך לציאת בהכנס"ס ושם עשה שעה או שעתיים קודם הסעודה קרוב לומר שיש בו חיוב דאו'.

האג"ט (אות ט) הביא מהמרדכי דכל שהוא תוך שעה לאכילתו עדיין הוא בגדר לאלתר, ונתספק שם האם שיעור שעה הוא דווקא שעה קודם האכילה (וכגון דבר שיאכל כמנה אחרונה בסוף סעודה ארוכה יהיה צריך להקפיד לברורו סמוך ממש לתחילת הסעודה), או גם שעה קודם תחילת הסעודה אף שבפועל יתחיל לאכול לאחר יותר משעה, ולעניין מעשה כתב להחמיר בזה. וכ"כ הגר"ז (שי"ט ג) שאם בורר סמוך ממש לסעודה אזי לא אכפת לנו אם הסעודה נמשכת זמן רב, אך אם הברירה אינה סמוכה ממש לסעודה יש לאוכלו תוך שעה משעת הברירה.

בבא"ח (שנה ב בשלח אות א וע"ע רב פעלים ח"א או"ח סי' י"ב ד"ה והנה מענין) כתב שכל שהוא פחות משעה מתחילת הסעודה נקרא לאלתר ואפילו אם תמשך הסעודה זמן רב. בשו"ת אגר"מ (או"ח ד עד-בורר יג) הביא ג"כ מההגהות מרדכי ומהמאירי שיעור זה של שעה וחלק על הגר"ז והאג"ט, וכתב שאין הכוונה כפשוטו לשעה של שישים דקות אלא הכוונה היא לזמן שדרכה של האשה לטרוח לסדר המאכלים לסעודה, אך קודם לזה אפילו שעה קטנה אסור. וע"ע בשולחן שלמה (שי"ט אות ד ד"ה וכל מה) שכתב שמי שהולך לסעוד אצל אחר אסור לו לברור בביתו לצורך הסעודה ולקחת איתו להיכן שהולך לסעוד.

בחזו"א (מובא בספר נחלת אליהו עמ' ל"ז ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קפה ס"ק ג) ובשו"ת אז נדברו (ח"ו ע"ב ס"ק ה') כתבו שחצי שעה סמוך לסעודה נחשב לאלתר. בילקוט יוסף (שי"ט ו' וס"ק יב בשם אביו הגרע"י שליט"א) כתב שהנכון שלא להקל בזה אלא סמוך ממש לסעודה שהוא זמן יציאת בהכנס"ס, וכתב שם בהדיא לחלוק על היתרו של הבא"ח שכל שהוא תוך שעה מתחילת הסעודה חשיב לאלתר, ועו"כ לבאר דמש"כ הגר"ז להתיר תוך שעה היינו שעה מהאכילה וכהאג"ט ולא כהבא"ח דהתיר אפילו תוך שעה מתחילת הסעודה. וכדבריו כתב גם במנוחת אהבה (ח"ב פ"ז סע' ו' וס"ק 22) להחמיר בזה.

בעניין שיעור לאלתר בתערובת של שני מיני אוכלים אם הוא אותו שיעור כמו בתערובת של אוכל ופסולת עי' מג"א (ס"ק ו) ובפרמ"ג ומחצה"ש ובלב"ש (ס"ק ד) במה שביארו בדברי המג"א וע"ע משנ"ב (ס"ק ט"ז) ובבהל"כ (ד"ה שבירר) ובערוה"ש (סע' טו).

(ג) עי' משנ"ב (ס"ק ד) ובבהל"כ (ד"ה וכל מה).

מהכמות אין בדבר כל איסורי.

אמנם מותר לכתחילה לאדם לברור את כל הכמות הנצרכת למלא קערה וכגון שמתבייש להגיש לפני האורחים קערה שאינה מלאה ואפילו אם ברור לו שלא יאכלו את כל הנברר לאלתרי.

(ד) הב"י בבואו להסביר את שיטת ר' ירוחם כתב "וכן אם בורר קודם סעודה צריך לאכלם בתוך הסעודה הראשונה ואם השהה מהם עד אחר שעמד מסעודתו לא מיקרי לאלתר וחייב" ופשטות דבריו דאף אם מעיקרא הייתה כוונתו לאכול את הנברר לאלתר כיון שלבסוף לא אכלו לאלתר חייב מדאו'. כדברים האלה מצאנו בלבוש (שי"ט סע' ב) שכתב "ולא יברור אלא מה שצריכין לאותה סעודה שלא ישיירו, ואם ישיירו הרי עשה אב מלאכה" ופשטות דבריו שאף שמעיקרא ברר לצורך אותה סעודה כיוון שלבסוף שייר ולא אכלו לאלתר חייב מדאו'. והאחרונים הרבו להקשות על דברי הב"י והלבוש.

במלבושי יו"ט (ג) תמה על הלבוש דכיון שמעיקרא עשה בהיתר שכוונתו להיתר כיצד יתחייב למפרע, וכ"כ בא"ר (ס"ק ד) להקשות על הלבוש. ובשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' י"ב) תמה מאוד על מש"כ הב"י דחייב מדאו' בנשתייר, ולכן כתב לבאר בדרך האפשר דהב"י מיירי בברר סתם לא לשם לאלתר ולא לשם להניח ולבסוף שייר חלק דבכה"ג איגלי מילתא למפרע דבר ע"מ להניח וחייב, אך אם מעיקרא ברר ע"מ לאלתר ואח"כ נמלך והניח אין איסורו אלא מדרבנן. [ובדברי הלבוש אפשר לדחוק דכוונתו דמעיקרא לא יברור אלא הנצרך לאותה סעודה ואם לא עשה זאת אלא מעיקרא ברר כמות גדולה שיודע שעשוי לשייר ממנה ובאמת שייר לבסוף הרי זה חייב, וב"ה מצאתי בשו"ת רב פעלים (שם ד"ה ועתה נדבר) שביאר כעין זה את הלבוש וכתב שגם הטל אורות ביאר כעין זה (אלא שביאור זה קצת קשה מלשון הלבוש שכתב "ואם ישיירו" ולא "ואם ביררו ע"מ לשייר").]

הקרית מלך רב (הביאו הרב פעלים שם) כתב שבכגון זה של נמלך שלא לאוכלם פטור דאזלינן בתר מחשבתו בשעת הפעולה, ומשמע לענ"ד דכוונתו דפטור אך אסור מדרבנן. וכעין זה כתב בפרמ"ג (שיט מש"ז אות ב ד"ה ואם בירר) שאף ש"לא אריך למיעבד הכין" (דהיינו שלא לסיים לאלתר לאכול את הנברר), הרי שחייב דאו' לא שייר כאן שהרי מלאכת מחשבת אסרה תורה (וע"ע שעה"צ ס"ק ה). הגר"ז (שיט ג) כתב "ואם נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שבירר בהיתר ובלבד שלא יערים". ובשו"ת התעוררות התשובה (ח"ד או"ח כ"ח) כתב סברא להיתר שהרי טעם ההיתר באלתר הוא משום דהוי דרך אכילה והרי גם בימות החול דרכו של אדם שמכין לו כמות של מאכל ואח"כ נמלך ואינו אוכל הכל. גם בשו"ת רב פעלים (שם מד"ה נמצא לפי) כתב לחלק בזה בין מקרה של בירר ונמלך אחר הברירה ובין מקרה שבירר ואכל לאלתר ושייר חלק מהנברר, במקרה הראשון כתב שאף שהרב טל אורות התיר לכתח' בכה"ג זה אינו אלא אסור מדרבנן, ודייק שבזה מודים גם הפרמ"ג והגר"ז. ובמקרה שברר לצורך לאלתר ואכל ושייר בכה"ג כו"ע מודים דמותר לכתח' ואין להכריחו לסיים את כל הנברר באותה אכילה.

(טו) בשו"ת רב פעלים (שם בסוף הסי') התיר לברור פירות בכמות שתמלא את הקערה כולה להגיש לפני האורחים ואע"פ שיודע שלא יגמרו את כל הפירות עושה זאת משום שאינו מכובד להגיש לפניהם קערה שאינה מלאה לגמרי, דהצורך שתהיה הקערה מלאה הוי כע"מ

יב. בירר לצורך אכילה לאחר זמן ונמלך ואכלו לאלתר – אם בירר על מנת לאוכלו לאחר זמן ונמלך אחר כך ואכלו לאלתר בכל זאת עבר על איסור תורה¹¹.

יג. תנאי ג', שיברור ביד ולא בכלי – התנאי השלישי הנצרך על מנת להתיר את הברירה הוא שיברור את האוכל מהפסולת בידו ולא באמצעות כלי. אם בירר בכלי שעיקר ייעודו לשם ברירה עבר על איסור תורה (אפילו אם ברר אוכל מתוך פסולת על מנת לאוכלו לאלתר) ואם בירר בכלי שעיקר ייעודו אינו לשם ברירה אך בשעת הצורך משתמשים בו לשם ברירה עבר על איסור דרבנן (אם ברר אוכל מתוך פסולת על מנת לאוכלו לאלתר)¹².

יד. ברירה באמצעות כף או מזלג וכד' – בברירה באמצעות סכו"ם יש לחלק את הדין לפי הסיבה שבגללה הוא משתמש בסכו"ם, אם הסכו"ם אינו מקל על הברירה והוא משתמש בו רק משום שאינו רוצה שידו תתלכלך מן המאכל וכד' הדבר מותר. אמנם במקרה שמשתמש בסכו"ם משום שהברירה באמצעותם קלה יותר נחלקו הפוסקים, יש אומרים שהדבר אסור מדרבנן ויש אומרים שהדבר מותר¹³.

לאוכלו. וכעין זה כתב גם השולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"ג ד"ה ובביאור הלכה), וע"ע שם בשולחן שלמה (עמ' שנו"ו-שנו"ח ועמ' שס"ב-שס"ג) שהאריך לדון מה נחשב שימוש לענין דין לאלתר.

טז) בשו"ת רב פעלים (הנ"ל) דן במקרה שברר מעיקרא ע"מ להשהותו ואח"כ נמלך ואכלו לאלתר והסיק שם דאזלינן בתר מחשבתו בשעת המעשה וכיון שהמעשה כבר נעשה ובשעת עשייתו חשב ע"מ להשהותו ממילא הוי דרך ברירה ולא דרך אכילה וחייב. וע"ע בזה בילק"י (שי"ט ס"ק ט"ו ד"ה ובשו"ת רבפ"ע).

יז) בגמ' שבת (ע"ד א) "אלא א"ר יוסף בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד בקנון ובתמחוי לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור, ובנפה ובכברה לא יברור ואם בירר חייב חטאת". וכן פסק השו"ע (שי"ט א) "בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור ואם ביררם בידו כדי לאכול לאלתר מותר". [בפרמ"ג (מש"ז ס"ק א הביאו בבהל"כ ד"ה בקנון) כתב דאפילו חצי שיעור אסור לברור בקנון ותמחוי דכיון שחצי שיעור בנפה וכברה אסור מה"ת גזרו בקנון ותמחוי].

יח) בנשמ"א (כלל פב ס"ק ב) התיר להוציא את השומן מהחלב ובין היתר כתב להתיר לעשות זאת גם ע"י כף וטעמו "אבל הכא מה שבורר בכף אין זה כלי שבוררין בו ודומה לכלי ששופך ממנו המשקה הצלול מן השמרים דמותר לרי"ף שם ולדעת המ"א גם הש"ע מודה". וכן יש להוכיח להתיר ברירה בכף ומזלג מדברי החזו"א (נ"ד ס"ק ה) שכשדן בהוצאת עצמות המבשר והדגים כתב "וכן אם נוטל ביד או במזלג את הבשר מעל העצם שבקערה וא"צ להחזיק העצם בקערה אין בזה שום נדנוד בורר, ואף אם מחזיק ביד השניה את העצם בקערה מותר". ויש

להבין סברת הדבר מדוע לא הוּי כקנון ותמחוי ויהיה אסור לפחות מדרבנן. בשו"ת אג"מ (או"ח א קכ"ד) נשאל האם הבורר ע"י מזלג או כף נחשב כבורר בכלי ואסור. והשיב "אם ע"י המזלג והכף נברר בנקל מבידו שנמצא שמסייעים למעשה הברירה יש להחשיב זאת בורר בכלי ויש לאסור כמו בקנון ותמחוי, אבל אם אין עושים להברירה כלום יותר מבידו אלא מחמת שאינו רוצה ללכלך ידו או מחמת שהוא מרחוק ואינו יכול להגיע שם בידו או מחמת שהוא דבר לח ואינו יכול ליקח בידו וכדומה הוא רק כבורר בידו שמוותר לאלתר באוכל מתוך פסולת". והוכיח זאת ממה שרש"י פירש דקנון הוא כלי שמתברר בו יותר בנקל "ואף שאין עיקר הברירה בכלי זה אלא בנפה וכברה ופטור דהוא כלאחר יד מ"מ אסרו מדרבנן כיון שדמי לברירה מאחר דג"כ ע"י הכלי נברר... וניליף מזה לכל כה"ג בכלים שמסייעין להברור". ובשו"ת מנח"י (ח"א סי' ע"ו) ובשו"ת אז נדברו (ח"א י"ז אות ב וח"ג כ"ז אות ב') ובשש"כ (פ"ג מ"ה) כתבו ג"כ דאם כל השימוש במזלג הוא רק ע"מ שלא ללכלך את המאכל או את הידים הרי זה מותר.

בשו"ת יבי"א (ח"ז או"ח סי' מ ס"ק ח) כתב ג"כ להתיר וטעמו שאין אלו כלל כלים של ברירה ואין לדמותם לקנון ותמחוי שגזרו בהם מדרבנן שבקנון ותמחוי יש קצת שייכות ברירה משא"כ בכף ומזלג הוי כידא אריכתא בלבד (וכ"נ לענ"ד במש"כ לעיל מהנשמ"א). וכתב שבזה הוא חולק על האג"מ ואפילו אם נעזר בכף או במזלג לצורך הברירה שתהיה יותר בקלות מותר דהוי כידא אריכתא בלבד.

איברא דבמשנ"ב (ס"ק ס"ב) כתב "וכן הקולט שומן הצף ע"פ החלב גם זה הוא בכלל בורר ע"כ יזהר שכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וזא שרי וכמ"ש סי"ד וה"ה להיפוך שיטול קצת מן החלב עם השומן הזה [אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפילו דעתו לאכול לאלתר שהרי הוא לוקח בכף] ומדבריו בשעה"צ (ס"ק נ"ח) מוכח דהמשנ"ב הנ"ל פליג על הנשמ"א הנ"ל. ולכאורה יצא מכאן דהמשנ"ב פליג על כל האחרונים הנ"ל ודעתו שברירה בכף חשיב ברירה בכלי. והישוב בזה (עי' מנח"י שם ובשש"כ שם ס"ק קכ"ו) הוא ע"פ מש"כ לחלק בין האגר"מ ליבי"א, דהנשמ"א כתב שם בכגון טעמו של היבי"א "כף אין זה כלי שבוררין", אמנם המשנ"ב ס"ל כהאגר"מ ודווקא בשכבת השומן שנקלטת יותר טוב ע"י הכף מחשיב זאת כבורר, אך במקרה שמשתמש בכף ע"מ שלא להתלכלך אפשר שמודה להתיר. ונראה להוכיח כנ"ל ממש"כ המשנ"ב (ס"ק ס"ו) "ודע דבתוספתא איתא אבל מחבץ הוא מעשה קדירה ואוכל ור"ל להפריד בכף מאכל עבה מן הרוטב דמותר משום דדרך אכילה הוא בכך" ולפי דברינו נאמר שבמאכל עבה מן הרוטב אין כל תועלת בברירה במה שמוציא המאכל העבה בכף ולא בידו ורק מועיל במה שאין ידו מתלכלכת ולכן מודה המשנ"ב להתיר. וע"ע בשולחן שלמה (שי"ט סוף אות ב') מש"כ לבאר במשנ"ב.

בשו"ת שמע שלמה (ח"א או"ח ה) כתב שנראה שהעיקר לדינא כהיבי"א שהרי פשטות הפוסקים שהגזירה הייתה דווקא בקנון ותמחוי שדווקא הם דומים לנפה וכברה ומיועדים בין היתר לברירה (אך אינם קבועים לברירה כמו נפה וכברה) וא"כ אין איסור (אפילו מדרבנן) בברירה בכל כלי אחר, ועוד שא"ת כמו חילוק האגר"מ ושקנון ותמחוי לאו דווקא וכף ומזלג הם כקנון ותמחוי נצטרך לומר שאם משתמש בקנון ותמחוי ע"מ שלא יתלכלך וכד' ולא לצורך ברירה טובה יותר יהיה מותר, וזה לא מצאנו בשום פוסק שיתיר בשום מצב קנון ותמחוי. לכן אף שטוב לכתח' לחוש לדעת המשנ"ב והאגר"מ, הרי שהעיקר לדינא כנשמ"א ויבי"א, ובכל מקום צורך או כשמסופק אם הדבר עוזר לברירה או יש להתיר.

טו. הצמדת המצקת לדופן הסיר ע"מ שיכנסו רק נוזלים למצקת – יש מהפוסקים המתירים להצמיד את המצקת לדופן הסיר על מנת שיעלו לתוכה רק נוזלים ולא יעלו עימם ירקות וכד' מהסיר ויש שאסרו זאת ולדעתם נחשב הדבר כברירה בכליט.

טז. ברירה בכלי המיוחד לברירה לצורך שימוש מידי בלבד – יש מהפוסקים שכתבו שברירה בכלי שמייוחד לברירה לשימוש מידי בלבד אינו בכלל האיסור לברור בכלי. ע"פ זה כתבו להתיר להשתמש במלחיה שיש בתוכה אורז עם המלח ואפילו שנקבי המלחיה מפרידים בין המלח לאורזיא.

יט) עי' לעיל (ס"ק י"ח) וע"פ המחלוקת הנ"ל יש לדון במי שמצמיד המצקת לדופן הסיר כך שיעלה לתוכה רק משקה ולא אוכל, די"ל ג"כ דאליבא דהנשמ"א והיבי"א יהיה הדבר מותר כיון שאינו כלי המיועד לברירה ואילו אליבא דהמשנ"ב והאגר"מ דהוי כברירה בכלי דהרי בכה"ג המצקת עוזרת בברירה. וראיתי כעין זה להגרשז"א (שש"כ פ"ג ס"ק קנט) דרוצה לומר על מקרה דומה דהוי כברירה בכלי. אמנם בס' הלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תקמ"ז הערה 12) כתב בשם הגריש"א שליט"א להתיר בזה דהוי כדרך אכילה כמו באכילה בכף ולא כדרך ברירה.

לכאורה תהיה נפק"מ מהמחלוקת הנ"ל גם בנידון שמערה נוזלים מהסיר ומצמיד המכסה לסיר ע"מ למנוע יציאת הירקות ושיצאו רק הנוזלים, דלשיטת המשנ"ב והאגר"מ יהיה הדבר אסור שהרי המכסה עוזר בברירה והוי כברירה בכלי, ואילו לנשמ"א והיבי"א יהיה הדבר מותר דהרי מכסה אינו כלי של ברירה. ומצאתי בספר הלכות שבת בשבת (עמ' תקמו) שכתב לאסור בזה, ובשו"ת אגר"מ (או"ח ד ע"ד בורר אות א) כתב שהדבר יהיה מותר רק אם מניח לקצת מהירקות לצאת עם הנוזלים (וכגון שרוצה לאכול את הנוזל) שבכה"ג לא נחשב שברר (והיינו לשיטתו דחשיב ברירה בכלי), ומאידך עי' בשולחן שלמה (שי"ט בהערות ס"ק ד) שמשמע שם להתיר בזה.

כ) עי' שולחן שלמה (שי"ט ריש אות ב) וע"ע מש"כ לקמן (פ"ד ס"ק ד).

כא) בשולחן שלמה (שם סוף אות ב) וע"ע שש"כ (פ"ג סע' ס'). וידידי הרב שמיר שינטופ העיר בזה "האז נדברו (ח"ב סי' י"ב) והילק"י (עמ' ש"ז) מקילים בזה, אמנם בשש"כ ובמחזה אליהו (נ"א ענף ה') בשם הגרמ"פ זצ"ל אוסרים מלחיה עם אורז".

פרק ג:

איסור בורר בסוגי תערובות שונים

א. ברירה בשני מיני אוכלים – גם כאשר בורר אדם מין אחד של אוכל מבין מינים אחרים של אוכלים או חפץ מבין חפצים אחרים, שייך בדבר איסור בורר ויש להקפיד על שלושת התנאים הנ"ל, ואותו מין שרוצה לאוכלו או להשתמש בו עתה נחשב אוכל והאחרים פסולת, וממילא עליו להוציא את המין שרוצה בו עתה ולא את המינים האחרים.

איסור זה קיים אפילו במקרה שכל מיני התערובת ראויים לגמרי לאכילה או לשימוש כעת^א.

א) בברייתא שבת (ע"ד א) "היו לפניו מיני אוכלין" וכתב רש"י "היו לפניו מיני אוכלין – גרסינן, ולא גרסינן שני". אמנם בתוס' כתבו "היו לפניו שני מיני אוכלין גרסי' וכן פירש ר"ח דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול וכן משמע בירושל' דגרס הבורר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר כו" וכתב בתוס' כתבו גם הרא"ש, הטור ותרה"ד (ח"א נ"ז).

והנה משמעות רש"י דס"ל לגרוס דווקא 'מיני אוכלין' ולא 'שני מיני אוכלין' ואילו דעת התוס' לגרוס דווקא 'שני מיני' ולא רק 'מיני', וצ"ע מהי נפק"מ בין שתי הגרסאות והרי 'מיעוט רבים שנים' וממילא משמעות רש"י ג"כ שיש איסור בורר בשני מיני אוכלים. אמנם הריטב"א (ד"ה גרש"י) ביאר דכוונת רש"י לבורר אוכל מתוך פסולת וכמו שאמר לקמן רב המנונא, והיינו שבורר את האוכלים שלפניו מתוך הפסולת המעורבת איתם. ומש"כ לפי רש"י 'מיני אוכלים' ולא כתב סתם 'אוכלים' היינו דאורחא דלישנא נקט. וכ"נ שהבין המאירי (ד"ה גדולי הפוסקים) בדברי רש"י שכתב "וי"מ אף לגירסת מיני אוכלין שהם מעורבים עם פסולת אבל אוכלין לבד אין ברירה ואין זה כלום". והיינו דלרש"י (ע"פ המאירי) מיני היינו מספר מינים של אוכל המעורבים עם פסולת, והאיסור הוא מצד מה שמפריד את האוכלים מהפסולת, אך על הוצאת מין אחד של אוכל מהמין השני אין איסור בורר.

וכ"כ הפנ"י בסוגיין בביאור דברי רש"י אליבא דהתוס', אמנם הפנ"י עצמו פליג על תוס' וס"ל שגם רש"י סובר שאסור לברור אוכל מתוך אוכל, וכעין זה כתב גם בחי' החת"ס (עד א ד"ה היו) שרש"י לא פליג על עצם הדין דיש בורר בשני מיני אוכלין וכמש"כ בהמשך הגמ' "היו לפניו שני מיני אוכלין" ומה שלא רצה רש"י לגרוס בבריתא 'שני' היינו משום שנ"ל שא"א לומר בבורר אוכל מתוך אוכל דהוי כבורר אוכל מפסולת, שהרי לאחר זמן יאכל גם את שאינו רוצה ואפשר שאפילו יהיה גם זה בתוך שיעור לאלתר.

והנה הרמב"ם (שבת פ"ח ח"ג) כשדיבר על תערובת אוכל ופסולת כתב שצריך לברור אוכל מתוך פסולת, אך כשדיבר על שני מיני אוכלים לא הזכיר תנאי זה. ע"פ זה כתבו הרא"מ הורביץ (ע"ד א תוד"ה היו) והאג"ט (זורה אות א ס"ק ב) שהרמב"ם מבאר שהאיסור בברירה

שני מיני אוכלים אינו ברירת האוכל מהפסולת (וכדברי התוס' דכאן זה שאינו רוצה הוא הפסולת), אלא האיסור בשני מיני אוכלים הוא על עצם הפרדת מין אחד ממין אחר, ע"פ זה צ"ל דהרמב"ם ס"ל שבשני מיני אוכלים אין זה משנה איזה מוציא ואיזה מניח וכל שעושה בידו לצורך לאלתר מותר דהוי דרך אכילה, וזו הסיבה שהרמב"ם לא הזכיר את התנאי של אוכל מתוך פסולת כשכתב על שני מיני אוכלים. הר"ד עראמה כתב בביאור דברי הרמב"ם "היו לפניו שני מיני אוכלין וכו' נלענ"ד דאם בירר אוכל מתוך אוכל ואכל האוכל שבירר אע"פ שנשאר האוכל האחר אין כאן איסור דלא אסרינן זה אלא בפסולת מתוך אוכל". והנה דברי הרד"ע הם לכאורה סתומים, דמה חידש בהבדל בין אוכל מתוך אוכל ובין אוכל מפסולת והרי גם באוכל מתוך הפסולת האדם אוכל את האוכל ומשאר את הפסולת ואין בדבר איסור. ואם כוונתו לחדש דלא בעינן באוכל מתוך אוכל לאלתר או דלא בעינן שיברור דווקא ביד או דלא בעינן שיברור את המין שרוצה לאכול, א"כ העיקר חסר מן הספר שהרי לא נזכר בדבריו דבר מכל זה. אמנם הבהל"כ (ד"ה ומניח השני) ביאר בשם המאמר מרדכי דכוונת הר"ד עראמה דלרמב"ם מותר בשני מיני אוכלים לברור את שאינו רוצה ולאכול את זה שנשאר (וכביאור הרא"מ הורו"ק והאג"ט ברמב"ם). [ישנה גם נפק"מ לחומרא משיטת הרמב"ם, דהנה הפרמ"ג הסתפק מה יהיה הדין בבורר שני מיני אוכלים ע"מ להניח שניהם לאחר זמן דאי אוכל ואי פסולת. והבהל"כ (ד"ה היו לפניו) כתב לפשוט דבריו מלשון הרמב"ם שמשמעותה כמש"כ לעיל שכל שמפריש מין אחד מחבירו יש בזה בורר ואין צורך שיהיה כאן אוכל ופסולת, ומה שמועיל העשייה ביד לאלתר הוא להפוך את מעשה הברירה למעשה אכילה, אך אם אינו לאלתר או אינו ביד נשאר מעשה ברירה וחייב. והנה לכאורה כל זה טוב לשיטת הרמב"ם שבשני מיני אוכלים אין אוכל ופסולת (ואעפ"כ חייב) אך לשיטת התוס' ושאר הראשונים דס"ל שגם בשני מיני אוכלים האיסור הוא על הפרדת האוכל מהפסולת וזה שאינו רוצה בו כעת חשיב פסולת, הרי שספיקו של הפרמ"ג בעינו עומד]. יש להעיר עוד בביאור דברי הרמב"ם מלשון הערוה"ש (סע' ו) דנראה קצת דפליג על כל הני מפרשים בביאור דברי הרמב"ם עיי"ש.

והנה מדברי התוס', הרא"ש והטור הנ"ל שביארו שזה שאינו רוצה לאכול חשיב כעת פסולת לענין איסור בורר, מוכח דס"ל שאפילו הוא ראוי לגמרי לאכילה יש כאן איסור בורר, וזאת משום שהגדרת הפסולת היא אישית לחלוטין ע"פ רצונו של האדם הבורר בשעת הברירה. ברי"ף מופיעה מילת 'שני' בתוך סוגריים עגולים, ויש לדון האם הרי"ף גריס לה וכתוס' או לא גריס לה וכרש"י. והנה ההשלמה (ע"ד א ד"ה הרב אלפסי) כתב שהרי"ף גריס לה, אך הוא ביאר בכוונת הרי"ף "ומשמע כגון שאחד ראוי לאכול כשהוא חי ואחד אינו ראוי לאכול אלא לאחר בישולו, וכשבורר האחד שראוי לאכול כשהוא חי מתוך חברו הוה ליה כבורר אוכל מתוך פסולת" וא"כ נתחדש בדברי השלמה הבנה חדשה בדין ברירת אוכל מתוך אוכל (אליבא דהרי"ף) והיא שעצם הדבר שאין רצוני כעת לאכול אחד מהמינים אינו הופך מין זה לפסולת, ורק חסרון אובייקטיבי באחד ממיני האוכלים, דהיינו מה שאינו ראוי כעת לאכילה הוא שמגדיר אותו כפסולת ומכיל עליו איסור בורר. אמנם בשני מיני אוכלים הראויים כעת לאכילה יסבור הרי"ף שאין כלל איסור בורר. דברים דומים מצאנו למאירי (שם) שכתב "גדולי הפוסקים גורסים בשמועה זו היו לפניו שני מיני אוכלין ומפרשים בדביהם שהאוכל האחד ראוי לאכול כשהוא חי והאחר אינו ראוי לאכול אלא לאחר שנתבשל וזה בורר לו אותו שראוי

לאכול כשהוא חי והרי הוא כאוכל מתוך פסולת אבל בשניהם ראויים לאכלן חיים אין כאן ברירה אא"כ בהרבה מינים" וא"כ גם המאירי מבין שלפי שיטה זו בשני מיני אוכלים הראויים כעת לאכילה אין כלל איסור בורר, אלא שהוא מסייג את הדברים וכותב שאם מדובר בהרבה מינים ולא רק בשנים יש כאן איסור בורר אפילו שכולם ראויים כעת לאכילה (ולא ביאר כמה הם הרבה מינים). [אמנם המאירי עצמו דחה פירוש זה וכתב עליו "ואיני רואה הפרש בדבר זה אלא הן שני מינים הן הרבה מינים כל שמכוין לברירה ברירה היא".]

וא"כ מצאנו מס' שיטות בראשונים: א. התוס', הריטב"א והמאירי הבינו שרש"י ס"ל שאין איסור בורר בשני מיני אוכלים. ב. דעת התוס', הטור, הרא"ש, המאירי ותר"ד דיש איסור בורר בשני מיני אוכלים, הפנ"י והחת"ס הבינו שגם רש"י מודה בזה. ג. ברמב"ם ביארו הר"ד עראמה והרא"מ הורויץ והאג"ט שישנו איסור בורר חלקי בשני מיני אוכלים דהיינו שצריך לברור ביד ולא לתר, אך אין דין אוכל מתוך פסולת בשני מיני אוכלים. ד. ההשלמה והמאירי ביארו ששיטת הר"ף דאיסור בורר בשני מיני אוכלים הוא דווקא כשאחד מהם לא ראוי כעת לאכילה (אלא רק לאחר שיבשול), אך המאירי הוסיף שאם יש הרבה מיני אוכלים מודה הר"ף שיש בהם איסור בורר אע"פ שראויים כעת לאכילה.

כתב השו"ע (סע' א) "הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור. ואם ביררם בידו כדי לאכול לאלתר, מותר". וא"כ רואים אנו כי מרן פסק שישנו איסור בורר בשני מיני אוכלים, אך לא נתבאר בדבריו מה ס"ל במחלוקת התוס' והרמב"ם, כמו"כ לא נתבאר מה דעתו על שיטת הר"ף (אף שמסתמת לשונו משמע לכאורה דס"ל שיש איסור בורר אפילו בשני מיני אוכלים הראויים כעת לאכילה). והגר"א (ס"ק א) ציין על דברי השו"ע לגמ' בדף ע"ד וכתב דהם אליבא דתוס', אמנם נלענ"ד שאין ללמוד מכאן לספק הנ"ל ד"ל דכל כוונת הגר"א לאפוקי משיטת רש"י (אליבא דהבנת תוס') שאין כלל איסור בורר בשני מיני אוכלים. ובסע' ג' כתב השו"ע "היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שביירר שחרית לאכול בין הערבים, חייב" והנה גם בלשון מרן כאן אין הכרח דס"ל שחייב לברור דווקא את זה שרוצה לאכול כעת, ולשון "בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד" אפשר לפרש בורר את זה שאינו רוצה ומניח במקומו את זה שרוצה ע"מ לאוכלו מיד.

והנה הרמ"א העיר בדברי השו"ע "ומניח הגה השני כדי לאכול מיד" וביאר המג"א (ד) "כונת רמ"א למ"ש הטור דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת וא"כ צריך לברור זה שרוצה לאכול ולהניח השני אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל". ויש להסתפק אם מה שהרמ"א נזקק לחדש דבר זה, הוא משום שמרן עצמו לא ס"ל הכי, או שגם מרן מודה בדין והרמ"א כתבו כיון שלא נאמר במפורש בשו"ע. ובבהל"כ (ד"ה ומניח) כתב ג"כ שלשון השו"ע הוא לשון הרמב"ם ולא ברור האם הם מודים לרמ"א שצריך לברור דווקא את זה שרוצה לאכול כעת.

[ולענ"ד נראה להוכיח שגם השו"ע מודה לרמ"א, דהנה אנו הבאנו מס' ביאורים בדברי הראשונים בסוגייתנו אך המעיין בב"י יראה שהוא מביא אך ורק לדברי הטור והתוס' שזה שאינו רוצה חשיב פסולת ואינו מביא שום פירוש אחר, ואפילו כאשר הוא מדבר על ההבדל בלשון הרמב"ם בין אוכל מאוכל ואוכל מפסולת הוא מדבר על ההבדל בהגדרת לאלתר ואינו

ב. דוגמאות לשני מיני אוכלים – בשר צלי ובשר מבושל נחשבים כשני מינים ושייך בהם איסור בורר וכן הדין בשני מיני עופות, וכן הדין בשני מיני דגים, וכן הדין בשני מיני פירות וכן הדין בשני גרביים בעלי צבע שונה וכן בכל הדומה לדוגמאות אלו.

ג. ברירה במין אחד של אוכלים – נחלקו הפוסקים האם בבורר חתיכה מתוך חתיכות אחרות מאותו מין יש משום איסור בורר, וכגון שבורר חתיכה גדולה של דג מבין חתיכות קטנות יותר של אותו סוג דג וכד'. דעת רוב הפוסקים להתיר בזה אמנם כשאין בדבר קושי נראה שראוי להחמיר בזה.

כותב דבר בעניין הגדרת המאכל שאינו רוצה כפסולת ומשמע לכאורה דס"ל דהרמב"ם מודה בזה לתוס'. וא"כ צ"ל לכאורה שהב"י סובר או שכל הראשונים מודים לתוס' או שכל השיטות האחרות הן נדחות לגמרי מההלכה, וממילא מש"כ בשו"ע בסתם ולא פרט כתוס' שיוציא דוקא את זה שרוצה כעת הוא משום שהדבר כ"כ פשוט וא"צ לכותבו. [כדברי הרמ"א שצריך לברור דוקא את זה שרוצה כעת פסקו גם הלבוש (סע' ג) והא"ר (ו) והחיי"א (ט"ז סע' ה) והערוה"ש (ו) והמשנ"ב (ס"ק יב ובבהל"כ ד"ה ומניח). ובילקוט יוסף (שיט סע' טז וס"ק כב) כתב שכיון שלא ברירא לן דעת מרן והוא ספיקא דאו"י יש להחמיר ולהוציא דוקא את זה שרוצה לאכול כעת. [אמנם הישועות יעקב (הביאו בהל"כ ד"ה לאכל) ס"ל שברירת האוכל שאינו רוצה כעת לאוכלו הוי מלאכה שאין צריך לגופה ופטור עליה וע"ע בזה בשו"ת פרי השדה (ח"ד סי' ד דף ב' ע"ד)]. וע"ע בשולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"ב) במש"כ לגבי מיון שני מיני אוכלים שמעוניין לאכול את שניהם באותה סעודה.

ב) משנ"ב (שי"ט ס"ק ט"ו) וע"ע שו"ת אז נדברו (ח"י ב' וחי"ד י' אות ב').

ג) שו"ת תרה"ד (ח"א נ"ז) וכתב שטעם הדבר כיון שחלוקים בשמם.

ד) שש"כ (פ"ג כ"ג).

ה) שו"ת אגר"מ (או"ח ד' סי' ע"ד – בורר).

ו) בעניין חלבון וחלמון כתב בעו"ש (ס"ק לב) דהם מין אחד אך במשנ"ב (שי"ט ס"ק נ"ח) כתב דהוי שני מינים ועי' שו"ת אז נדברו (ח"א כ') שהביא את המחלוקת בזה. וע"ע בשולחן שלמה (שי"ט עמ' שע"ג) שדן בפירות מאותו מין אך שקרא לכל אחד שם אחר וכגון שחלקם מעשר עני וחלקם חולין או כגון שחלקם של ראובן וחלקם של שמעון עיי"ש.

ז) כתב בשו"ת תרה"ד (ח"א סי' נ"ז) "אמנם נראה דאפילו לפי זה לא חשיב ברירה, אלא דוקא בשני מינים ולא במין אחד כלל, דודאי דוקא נקט התנא, וכן כל המחברים שני מיני אוכלין" ובהמשך דבריו מתבאר שכל שנפרד בשמו חשיב כשני מינים (אך חתיכות גדולות

ד. ברירה בתערובת של דברים שאינם אוכל- גם במיני חפצים המעורבים זה בזה
 שייך איסור בורר ואפילו אם שני המינים ראויים לשימוש, ואותו המין שמעוניין להשתמש בו כעת נחשב אוכל ואילו אותו המין שאינו רוצה להשתמש בהם כעת נחשב פסולת לעניין זה ויש להקפיד להוציא דווקא את זה שרוצה להשתמש בו כעת".

וקטנות של אותו מין לא חשיב שני מינים). וכן פסק הרמ"א (סע' ג') "אבל כל שהוא מין א', אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה". ובבהגר"א (ס"ק ו) כתב לדייק כדברי תרה"ד ממה שלמדנו דין ברירה בין מיני אוכלים ממש"כ 'שני' ומשמע דבמין אחד אין איסור ברירה. גם הלבוש (סע' ג'), התוש"ש (ס"ק י), הערוה"ש (סע' ו) והמשנ"ב (ס"ק ט"ו) פסקו הלכה כרמ"א שאין בורר במין אחד של אוכלים.

אלא שהט"ז (ס"ק ב) חולק על תרה"ד והרמ"א וסובר שגם במין אחד שייך ברירה, [הוכחות הט"ז הן: א. אם בשני מינים שניכרים זה מזה יש איסור בורר כ"ש שיש בורר במין אחד שאינו ניכר זה מזה. ב. באוכל המעורב עם פסולת מדובר בד"כ במין אחד (נלענ"ד דכוונתו כגון קטניות שפורקו מקליפותיהן אך הן מעורבת בהן. ועי' בפרמ"ג שדחה טענה זו שהרי האחד הוא פסולת גמור וא"כ לא שייך להגדירו מין אחד עם האוכל). ג. כיון שהסברא שיש בורר בשני מיני אוכלים היא שזה שאינו רוצה בו מקרי פסולת א"כ ה"ה כאן זה שאינו רוצה בו מקרי פסולת. וכן משמע מלשון התוס' (ד"ה היו) בשם ר"ח "פירש ר"ח דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול דאיתו שאינו חפץ בו חשיב פסולת..." ומשמע שתמיד זה שאינו רוצה בו חשיב פסולת. (והפרמ"ג דחה דכוונת ר"ח 'אותו' היינו אותו מין שאינו רוצה בו כעת חשיב פסולת כלפי המין השני. והתוספת שבת ס"ק י דחה ראייה זו שהרי התוס' דיברו בהדיא על מש"כ בגמ' 'שני מיני אוכלין' וא"כ כיצד אפשר לומר דמייירי במין אחד). הט"ז מקשה גם על לשון הרמ"א "אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות" דמשמע לט"ז דהרמ"א סובר דדווקא בכה"ג של גדולות מתוך קטנות יש להתיר (משום שניכרות זו מזו) אך בשוות לא ס"ל להתיר. ומקשה הט"ז דממ"נ אם ס"ל לרמ"א כהיתר התרה"ד אזי אין כלל איסור בורר במין אחד ואפילו בשוות. אמנם נלענ"ד לתרץ דכוונת הרמ"א דאפילו בגדולות וקטנות שיותר נראה כשני מינים אין בורר כיון שהם מין אחד וכ"ש בשוות].

בא"ר (ס"ק ז) הביא ראייה לשיטת הט"ז מדברי הירושלמי. אך בנשמ"א (כלל טז ס"ק ג) ובערוה"ש (שם) כתבו לדחות את הראייה מהירושלמי. ואמנם אף שהחיי"א כתב שהעיקר לדינא להקל כתרה"ד ורמ"א, כתב בסוף דבריו "ומ"מ נכון להחמיר אפילו במין א' בגדולות מן הקטנות, שיברור מה שרוצה לאכול עכשיו". גם בכה"ח (ס"ק ל) אף שהביא תחילה שהעיקר לדינא כרמ"א הביא בסוף דבריו לסיום דברי החיי"א הנ"ל. וע"ע דע"ת (שי"ט ד"ה מין אחד). ובשולחן שלמה (שי"ט בהערות ס"ק כ"ז) כתב שאם בורר הגדולות מהקטנות כדי לכבד האורחים יש להקל בזה וא"צ לחוש לשיטת הט"ז.

ח) כתבו פוסקים רבים (ט"ז ס"ק י"ב, משנ"ב ס"ק טו, שש"כ פ"ג סע' סח-סט) ששייך בורר אפילו בדברים שאינם אוכל. והוכיחו דבריהם ממש"כ בגמ' (שבת עד ב) "אמר רבא האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות" ופרש"י "חביתא- של חרס. שבע חטאות- טוחן

ה. ברירת סכו"ם – מיני סכו"ם שונים (כגון סכינים ומזלגות) המעורבים זה בזה שייך בהם איסור בורר ויש להקפיד בברירתם על כל שלושת תנאי ההיתר (הנ"ל פ"א סע' ב'), על כן אם הרוצה לערוך את השולחן זמן מרובה לפני הסעודה העצה בזה שישליך את כל ערמת הסכו"ם על גבי השולחן כך שהערמה תתפזר וכל סכין ומזלג ייפרדו זה מזה וממילא לא שייך בזה איסור בורר ויוכל לקחת איזה סכו"ם שירצה^ט.

אמנם יש מהפוסקים שכתבו שאם מה שעורך השולחן זמן רב לפני הסעודה הוא בשביל ליפות את השולחן בכלים נאים (משום כבוד שבת וכד') מותר לבורר הסכו"ם ולסדרו על השולחן אפילו זמן מרובה לפני הסעודה^י.

ו. מיון צעצועים ומשחקים – משחקים המעורבים כגון דומינו שחמט וכד' אין להפרידם בסוף המשחק על מנת למינם לפי צבע וכד', אך מותר למינם בתחילת המשחק על מנת לשחק בהם, שהרי הוא אוכל מתוך פסולת בידו על מנת להשתמש בו לאלתר (והיינו כשרוצה לשחק כעת בכל מה שמיון אך אם רוצה כעת רק בסוג אחד יקפיד להוציא אוכל מתוך פסולת)^{יא}.

הרגבים ושוחקן הדק הוי טוחן, ובורר הצרורות הגסות מתוכן הרי שתיים, ומרקידן בנפה ומגבל הטיט דהיינו לש, וממרח הטיט כשעושה הגולם שיהא חלק הרי ממחק, ומבעיר את האור בכבשן ומצרפו בתוכו הרי מבשל^{יב}. אמנם יש להעיר בהנ"ל ששייכים כאן כל החילוקים דלקמן דלמנ"ד שדברים גדולים וניכרים אין בורר ממילא ה"ה כאן וכן למנ"ד שבדברים שאינם מעורבים אין בורר ה"ה כאן וכו'.

בעניין ברירה בספרים המעורבים עי' בערוה"ש (סע' ז-ט), שו"ת אג"מ (או"ח ד ע"ד בורר אות י"ב), שו"ת צי"א (חי"ב ל"ה), שו"ת יבי"א (ח"ה או"ח ל"א), שולחן שלמה (שי"ט עמ' שנ"ט-שס"א ועמ' שס"ו), שו"ת באר משה (ח"ו סי' סח), שו"ת אז נדברו (ח"א כ"א), שו"ת להורות נתן (ח"ג כ"א-כ"ב), שו"ת דבר חברון (או"ח ש"ס) ושו"ת ישיב יצחק (חכ"ד סי' כ' וסי' כ"ג).

ט) ע"פ מש"כ לעיל (ס"ק ח') ששייך איסור בורר גם בחפצים שאינם אוכל ומעורבים זה בזה, לכן כאשר מעורבים יחד סכינים ומזלגות וכפות רבים זה בזה אין היתר להוציא מין אחד מהתערובת אא"כ יקפיד על כל שלושת תנאי ההיתר, ואיתא בשו"ת אג"מ (או"ח ד עד בורר ס"ק יא) שסכו"ם המעורב יחד העצה שיהיה מותר לסדרו גם שלא לצורך שימוש לאלתר היא שיזרוק כולו על השולחן כך שלא יהיה מעורב ואז כבר לא שייך בו בורר, ועי' בשולחן שלמה (שי"ט ריש עמ' שס"ח) שכתב שאין בזה איסור הערמה. וע"ע שו"ת יבי"א (ח"ה או"ח ל"א) ובשו"ת באר משה (ח"ו ס"ח אות צ"ד) ובשולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"א ד"ה ועוד יש לחקור).

(י) שולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"ה).

(יא) עי' שש"כ (פט"ז סע' לד).

ז. ברירה בשני מינים גדולים הניכרים זה מזה – יש מהפוסקים שכתבו שתערובת המכילה מספר מינים שמחמת גודלם ניכרים הם זה מזה, אין זה נחשב תערובת ולא שייך בזה איסור בורר ויש שחלקו עליהם ואסרו אף בזה².

(יב) כתוב בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) "בירר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור מתניתא פליגא על חזקיה דאמר בורר ואוכל בורר ומניח על השולחן ר' בון בר חייא בשם ר' שמואל בר רב יצחק תיפתר שהיו אורחין אוכלין ראשונה ראשון... על דעתיה דחזקיה אפילו עיגול' מן גוא עיגולין אפילו רמונים מן גוא רמונים או כיני אפילו בני נש מן גו בני נש...". מצאנו מחלוקת בביאור הירושלמי. א. בא"ד (ס"ק ז) נראה דביאר דכוונת הירושלמי דאה"נ דיש ברירה לפי חזקיה אף ברימונים מגו דימונים ואף באנשים מתוך אנשים, וא"כ אף בדברים גדולים וניכרים יש איסור בורר (וע"ע בשולחן שלמה שי"ט עמ' שס"א במש"כ לגבי ברירה בבנ"א). ב. הפני משה (ד"ה או כיני) והאור שמח (שבת פ"ח הי"א) ביארו כוונת הירושלמי בלשון תימה וכי יהיה חייב לחזקיה בברירת רימון מתוך דימונים או בנ"א מתוך בנ"א למרות שהם גדולים וניכרים ואינם בלולים, ונלמד מכך שכל שהחלקים השונים ניכרים בפני עצמם לא שייך בו איסור ברירה. ג. הנשמ"א (כלל טז ס"ק ג), הערוה"ש (שם) והשביתת השבת (בורר בא"ד כ"ו) ביארו שדברי הירושלמי נאמרו בתמיה אך התמיה היא לא מצד שהם גדולים אלא מצד שהם מין אחד, ולכאורה משמע דאם היו שני מינים היה בהם איסור בורר ואפילו שהם גדולים וניכרים (אמנם לקמן נראה שלכאורה הערוה"ש לא פוסק כך).

והנה בתרה"ד (ח"א נ"ז) דן בסברא זו וכתב "אמנם נראה דמאד היה כנגד סברת הלב, דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו, דלשון המרדכי פ' כלל גדול לא משמע הכי, דכתב הילכך יזהר אדם מיני פירות שנתערבו בו, משמע דווקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל בכה"ג אע"ג דאין כל מין ומין מסודר בפני עצמו, מ"מ לא מיקרי מעורב. אפס הואיל וכ' בסמ"ג דהבורר פסולת מתוך האוכל ואפילו בורר לאלתר חייב חטאת, אין לחלק ולהקל בלא ראייה ברורה..." וא"כ אף שהתרה"ד כתב מסברא כמש"כ לעיל הרי שלעניין מעשה לא רצה להקל נגד סתימת הראשונים דמשמע שאפילו בניכרים בפני עצמם שייך בורר. ועי' בס' שבה"ב (שם ובסוף ס"ק כז) שנראה שס"ל לעיקר להחמיר אף בדברים גדולים וניכרים. וכן מצאתי בשו"ת להורות נתן (ח"ב כב) שכתב להחמיר משום דברי התרה"ד הנ"ל ולחשוש לאיסור בורר אפילו בדבר הניכר בפני עצמו, וע"ע שו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ט"ו) ובשולחן שלמה (שי"ט בהערות ס"ק י').

אמנם מצאנו באחרונים כאלה שפסקו להתיר בכה"ג של דברים גדולים וניכרים דאין בהם איסור בורר. הערוה"ש (סע' ט' בתירוץ א) כתב שבדברים הניכרים הרבה אין זה ברירה אלא נטילה בעלמא (וכתב דבגדים וכלים וספרים כל אחד ניכר בפני עצמו ומותר אך בפירות וכד' מתוך ריבויין וקטנותם צריכים ברירה ואסור). כעין זה כתב גם האור שמח (שבת פ"ח הי"א) שלא שייך בורר אלא בבליה (וכתב שבכלים ובגדים לא שייך בורר), והוכיח זאת מדברי הירושלמי הנ"ל דהיינו דמה שאין איסור בורר בבנ"א משום שאינן בלולים. [אלא שהאור שמח חידש בזה גדר חדש שלא די במה שהם בלולים אלא גם צריך שיהיה דרך להשתמש בהם כשהם בלולים ע"מ שיהיה בהם איסור בורר ובעניותי לא זכיתי להבין חידושו ועי' בשולחן שלמה (שי"ט אות ד ד"ה ועיין באור שמח ואות ח' עמ' שע"א) שנסתפק בכוונת האור שמח.] וכ"כ בשו"ת משנה"ה (ח"ח מ"ח) שכאשר כל דבר ניכר בפני עצמו אין זה תערובת ואין כאן

לכן המוציא תפוח אדמה מתוך החמין (טשולנט), אם הוא מקפיד להוציא אך ורק תפוח אדמה ושלא יעלה עמו שום דבר אחר ואפילו לא מעט גריסים אזי שייך בזה בורר וצריך להקפיד על כל שלושת התנאים (והיינו דלגבי הקטניות שצמודות אליו חשיב תערובת), אך אם אינו מקפיד שיעלו עמו מעט מהקטניות וכד' אין בדבר איסור בורר (שהרי ביחס לשאר המרכיבים הגדולים שבחמין נחשב התפוח אדמה כמבורר ועומד וממילא אין בו איסור בורר כלל) י.

ח. איסור בורר בדברים המונחים אחד על השני – אוכלים או חפצים המונחים בצורה מסודרת האחד על השני אינם נחשבים כתערובת ומותר להסיר את העליונים על מנת לקחת את אחד התחתונים.

אמנם יש מהפוסקים שכתבו שהיתר זה אמור דווקא במציאות שיודע היכן נמצא החפץ או המאכל אותו הוא רוצה, אך אם איננו יודע היכן הוא נמצא והוא צריך לחפש אחריו שייך כאן איסור בורר ואין להתיר להוציאו אלא אם כן יתקיימו כל שלושת התנאים (וככל ברירה בתערובת רגילה), ויש שחלקו עליהם וכתבו להתיר את הסרת העליונים גם אם אינו יודע היכן נמצא החפץ או המאכל שמעוניין בו.

איסור בורר. וע"ע בדע"ת (שי"ט ד"ה ושני מיני).

יג) עי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב קפ"ה ס"ק ה).

יד) המהר"י חאגיז (ס' עץ חיים הביא לשונו בילקוט יוסף עמ' ש"ה ועיי"ש בילקוט יוסף מה שהביא מהטל אורות ומשביתת השבת) כתב שלא שייך בורר אלא "מה שצריך לפשפש ולברור אבל דבר שצף למעלה כבר ברור ועומד הוא". גם הבית מאיר (על הט"ז ס"ק ג, בסוף דברי הב"מ שם) והחזו"א (נ"ג ד"ה ט"ז) הסכימו עם סברת המהר"י חאגיז דבאוכל הצף ע"ג נוזל לא שייך איסור בורר דאינו מעורב עם המשקה שבכוס.

בבה"ל"כ (ד"ה לאכל וע"ע ד"ה מן העליון) ובמשנ"ב (ס"ק ט"ו) כתב דנראה דדברים המונחים אחד על השני לא נחשבים תערובת ומותר להסיר את העליון ע"מ להגיע לתחתון ולא נקרא ברירה (דכיון שלמעשה אינם מעורבים וכל מין נמצא בפני עצמו לא נחשב הדבר שמתקן מין אחד). וכעין היתרו של המשנ"ב מצאנו שכתב בשו"ת אגר"מ (או"ח ד ע"ד בורר ו) דדברים הנפרדים ממש אחד מהשני ומונחים אחד על השני אין הם נחשבים תערובת ואין בהם איסור בורר וע"ע כעין זה בשו"ת תבואת שמש (או"ח ריש סי' ל) ובשו"ת משנ"ה (ח"ח מ"ח). אמנם כתבו בשה"ש (בורר סע' י"ג) ובברית עולם (בורר אות ד') שמה שהתיר המשנ"ב אמור דווקא כשיודע היכן נמצא מה שצריך ומה שאינו רוצה אך אם הם מעורבים ואינו יודע בדיוק את מקומו ומסיר את מה שאינו רוצה ע"מ למצוא את מה שרוצה הוי בורר. איברא דבשולחן שלמה (שי"ט אות י"א ובהערות ס"ק ל') חלק בזה על השביתת השבת וכתב שאין מקפידים שידע היכן זה שהוא רוצה וכ"כ להקל בזה בס' מנוחת אהבה (ח"ב פ"ז סע' כ"ח).

כמו כן יש מהפוסקים שכתבו שהיתר זה אמור דווקא במיני אוכלים הראויים לאכילה או חפצים הראויים לשימוש אך אם אחד המינים הוא פסולת ממש לא שייך היתר זה ואין להסיר את העליונים על מנת להגיע לתחתונים^י.

ט. דוגמאות לדברים המונחים אחד על השני – בגדים התלויים זה על גבי זה או חתיכות דגים המונחות זה על גבי זה מותר להסיר את העליונות על מנת לקחת אחת התחתונות (ובתנאי שיודע היכן נמצאים הבגד או חתיכת הדג שמעוניין בה וכדלעיל סעיף ח)^{יז}.
מותר להסיר קרום שיש על גבי החלב על מנת לשתות את החלב (משום שנחשב כדבר נפרד לגמרי מהחלב), אמנם אסור להפריד שמנת שעל גבי החלב (משום שאינה נפרדת ממש מהחלב)^{יז}.

י. ברירה באוכל ופסולת המחוברים זה לזה – רבים מהפוסקים כתבו שבאוכל

וע"ע בשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ט"ו) שנשאל לגבי בית מדרש גדול ורבים תולים את מעיליהם האחד ע"ג השני לעשרות ואינו יודע היכן מעילו שלו כיצד יהיה מותר לו לקחת את מעילו בשבת, והשיב שבאמת אסור להסיר את העליונים ע"מ למצוא את שלו וכנ"ל אמנם הוסיף שמסתבר שלהרים שולי המעילים כדי לחפש את שלו אין בזה איסור, ולענ"ד יש להעיר בזה ממש"כ בשביתת השבת (בורר בא"ר סוף ס"ק י').

(טו) בשש"כ (פ"ג סע' ד') ביאר דהיתר זה הוא דווקא באוכל המונח ע"ג אוכל והוא מעוניין בתחתון אך בפסולת ע"ג אוכל אפילו אינם מעורבים ממש אסור להסיר העליון (פסולת) לצורך התחתון (אוכל). ע"פ זה פסק בשש"כ (פ"ג סע' מ"א) לחלק בנטיילת פירות התחתונים שבקערה דאם העליונים הם טובים אך ממין שאינו רוצה מותר להסירם ע"מ להגיע לתחתונים אמנם אם העליונים הם אפילו מאותו מין ומה שאינו נוטלם הוא משום שהעליונים רקובים יהיה אסור ליטול העליונים ע"מ להגיע לתחתונים. וע"ע בזה בשו"ת מנחת פרי (ח"ג סי' מ').

(טז) עי' בבהל"כ (ד"ה לאכול וע"ע ד"ה מן העליון) ובמשנ"ב (ס"ק ט"ז).

(יז) בשו"ת אגר"מ (או"ח ד ע"ד בורר ו) כתב שקרום שיש ע"ג החלב הוא נפרד מהחלב לגמרי ומותר להסירו, אך לעומת זאת שמנת שע"ג החלב אינה נפרדת ממש שהרי היא דבר לח שנקפה קצת כמו לבן, והשומן מעט שעל כל חלב הוא לח כמו החלב שתחתיו. [במסגרת השולחן (הביאו בשו"ש בורר בא"ר כ"ז) כתב שבגדים המונחים זה ע"ג זה יש להתיר להסיר העליון ע"מ להגיע לתחתון דהוי כהסרת הקליפה ע"מ להגיע לפרי. ובשביתת השבת הקשה עליו דלפי זה יהיה מותר להסיר השומן שעל התבשיל או שעל החלב אפילו א"צ לשומן, והרי באחרונים איתא דאין להסיר את השומן אא"כ רוצה לאכול את השומן. אמנם ע"פ מש"כ מהאגר"מ נראה שיתיר אף בקרום שע"ג החלב ומה שמחמירים בשומן הוא משום שאינו נפרד ממש].

ופסולת המחוברים זה לזה (וכגון גיד הנשה המחובר לירך הבהמה) לא שייך כלל איסור בורר (ואיסור בורר הוא רק באוכל ופסולת הנפרדים זה מזה ומעורבים זה בזה). אמנם פוסקים רבים אחרים חלקו עליהם וכתבו שגם באוכל ופסולת המחוברים זה לזה שייך איסור בורר¹¹.

יח) כתב הערוך (ערך דש) שכל שהפסולת מחוברת לאוכל או משמשת כקליפה לאוכל אין בה משום בורר (ובקליפה יש לדון משום דש). וכ"נ להוכיח מהמאירי (שבת קל"ד א) שכתב "ואין לפקפק בנקור הירך מטעם בורר שכל שהוא מחתך בידו אינו נקרא בורר". הטל אורות (ל"ב טור ג-ד) הביא לדברי הערוך והמאירי ופסק ע"פ דבריהם שאין איסור בורר בדברים המחוברים וכן בקליפות של פירות. ובספר מאמר מרדכי (שיט אות ז) כתב לאסור להוציא את העצמות מן הדגים משום בורר, והפתח הדביר (שיט אות ו) והשם חדש (הביאו הפה"ד שם) ובשו"ת לב חיים (ח"ב מ"ח ד"ה ועוד נראה להתיר מטעם) הביאו לדברי המאמר מרדכי וחלקו עליו מטעם שאין בורר במחובר ולכן מותר להוציא עצמות הדגים מהדגים. וכדברים האלה שאין ברירה במחובר פסק גם בשו"ת שערי רחמים (ח"ב סי' יב ד"ה אמנם), וכן פסק הערוה"ש (שיט כא-כב) ע"פ סברא זו דבקיולוף קליפה אין משום איסור בורר דאין כאן כל תערובת שבורר ממנה.

[נלענ"ד להביא סיוע לשיטת הערוך ודעימיה דס"ל שאין בורר במחובר דהנה בגמ' (שבת קלט ב) "אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא. מיתבי רשב"ג אומר טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה, ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, תרגמה זעירי בין הגיתות שנו". ופרש"י "בין הגתות שנו- שכל היינות עכורין ושותין אותן בשמריהם, הלכך אין כאן תיקון דבלאו הכי משתתי". והנה הרמב"ם בהביאו הלכה זו (שבת פ"ח ה"ד) לא הסתפק בטעם שראויים לשתות אותם בשמריהם אלא הוסיף נימוק לדין "וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה וכל היין כגוף אחד הוא" ומסיום דבריו משמע דס"ל שכל שלא נפרש להיות שני דברים המעורבים לא שייך בו איסור בורר דהוי כגוף אחד, ואפילו נפרשו מעט אך לא 'יפה יפה' עדיין חשיב גוף אחד שאין בו איסור בורר. וע"ע בבה"כ (סו"ס שכ"א ד"ה לקלף) במש"כ על דברי הרמב"ם ונלענ"ד שע"פ הסברנו ברמב"ם יובנו דברי הבה"כ עוד יותר ובריך רחמנא דסייען.

וידידי הרב אורן חושגני האיר עיני ללשון ר"ח (ע"ד א) שכתב "נמצא זורה והבורר והמרקד כולן מעבירין פסולת המעורבות באוכל ואינה מחוברת כגון קליפה שצריכה פירוק או כגון עפרורית שצריך ניפוץ אלא מעורבת בלבד" ומלשונו נראה כדברי הערוך והמאירי הנ"ל. אמנם מצאנו לראבי"ה (סי' תשל) שכתב "וכתב רבינו זקנינו וה"ה דמותר לנקר בשר ביו"ט ואפילו שנשחט מערב יו"ט, ולא הוי כבורר פסולת מתוך אוכל כיון דלא אפשר לאוכלו בענין אחר, אבל דברים שאפשר לאכלם בפסולת ע"י הדחק ואפשר לעשות הברירה מערב יו"ט לא שרינן לברור הפסולת מתוך האוכל אלא אוכל מתוך פסולתו". ונראה מדבריו דפליג על הערוך והמאירי וס"ל שיש ברירה בדבר המחובר, שהרי אל"כ לא היה צ"ל שהטעם שאין ברירה בניקור הבהמה היא משום שא"א לאוכלו בלי זה דהיה לו לומר דאין בורר במחובר וכדברי המאירי. וכ"כ הרב טל אורות (שם ד"ה וע"פ הדברים) להוכיח מדברי הראבי"ה. ובתרה"ד (ח"א פ"ד) הביא לדברי הראבי"ה הנ"ל ושו"ט בסברתו ובהיתרו וכן במש"כ לגבי יו"ט שכוין

יא. ברירת עצמות הדגים – לדעת הפוסקים (הנ"ל סע' י') שאין איסור בורר באוכל ופסולת המחבורים מותר להוציא את עצמות הדגים מהדגים כדרכם, אמנם לדעת הפוסקים שחששו לאיסור בורר באוכל ופסולת המחבורים אסור להוציא את עצמות הדגים כדרכם, וכתבו סדר עדיפות כיצד להוציא את העצמות מן הדגים:

- א. הטוב ביותר שיכניס את הדג עם העצמות לתוך פיו ואז יוציא את העצם.
- ב. אם אינו יכול יחזיק בעצם ויאכל את הבשר ממנה או יחזיק בעצם בידו אחת ויוריד ממנה את הבשר או בידו או בסכין.
- ג. אינו יכול לעשות כדלעיל יסיר את העצמות עם מעט בשר עליהם.
- ד. מי שמקל להוציא את העצמות כדרכם ומיד לאכול הבשר יש לו על מי לסמוך^י.

שא"א בעניין אחר אין בו בורר, ולא העיר דבר על כך שאין בורר במחובר, ומשמע לכאורה דס"ל שיש בורר במחובר. וא"כ ע"פ דבריהם מצאנו מקור למש"כ המאמר מרדכי הנ"ל לאסור להוציא עצמות הדג משום בורר.

וכדבריהם נראה גם מהיש"ש (ביצה פ"א מב ד"ה וכתב) שכתב להתיר קילוף אגוזים בשבת משום דהוי כמין אחד ולא כשנים, וממה שלא כתב להתיר מטעם דהוי מחובר מוכח דס"ל ששייך בורר אף במחובר. וכ"נ מהמג"א (תק"י ס"ק ד) שכתב לחלוק על היש"ש ולומר שיש איסור בורר בקילוף האגוזים. וכ"נ גם מהא"ר המובא לקמן שכתב להתיר קילוף דווקא בלאתר. וכדברים האלה נראה גם מהבהל"כ (ד"ה מתוך) שכתב שבפעם הדבר שבדברים המחבורים אין איסור בורר מסכימים היש"ש והמג"א וכל מחלוקתם האם בעינן לאלתר או לא. ויש עוד להוכיח כנ"ל מהבהל"כ (ד"ה חיב) שכתב שבקילוף שומים ובצלים שלא ע"מ לאלתר יש חיוב משום בורר ולא כתב להתיר מטעם דהוי דבר אחד מחובר ולא תערובת. וע"ע בשו"ת אז נדברו (ח"א יח) שכתב דקיי"ל להלכה כמנ"ד שיש איסור בורר במחובר.

(ט) עי' לעיל (ס"ק י"ח) שהבאנו לשיטת הערוך ודעימיה דס"ל שאין כלל איסור בורר בדבר המחובר וע"פ זה כתבו להתיר לברור עצמות הדגים כדרכו, ובבהל"כ (ד"ה מתוך אוכל) ובשו"ת שבה"ל (ח"א סי' פ"ג) כתבו ללמד זכות על הנוהגים כך. אמנם בשש"כ (פ"ג ס"ק כ"ו) כתב שלא להקל בזה כלל. וע"ע בדע"ת (שי"ט ד"ה הבורר פסולת) מה שהאריך בדיון ברירת הדגים.

ובאמת לשיטת החולקים על הערוך שהבאנו לעיל (ס"ק י"ח) אין להקל לברור את העצמות מהדגים כדרכם (עי' בזה שש"כ פ"ג י"א-י"ג). והנה מש"כ שהטוב ביותר שיכניס את הדג עם העצמות לתוך פיו ואז יוצא העצם הוא מהשש"כ שם (ובס"ק י"ח הביא השש"כ בשם הגרי"ד מבריסק וצ"ל שהיה מחמיר אף בזה על עצמו ללעוס העצמות או למצצם). ומש"כ שיחזיק בעצם ויאכל את הבשר ממנה הוא גם מהשש"כ שם. ומש"כ שיסיר את העצמות עם מעט בשר עליהם כ"כ הבהל"כ, אמנם בשו"ת שבה"ל (ח"א פ"ג) הביא מהחזו"א לאסור בזה. ומש"כ שמקל להוציא את האדרות כדרכם ומיד לאכול הבשר יש לו על מי לסמוך הוא מבהל"כ שם ומהשש"כ שם וכ"כ בשולחן שלמה (שי"ט עמ' שע"ו) וכ"כ בשו"ת אגר"מ (או"ח ד' סי' ע"ד בורר ס"ק ז') וכתב לעשות כך לכתח' עבור קטנים, ולגדולים רק כשיש חשש שלא ישים לב ויבלע העצם, ובתנאי שיעשה זאת סמוך מיד להכנסתו לפה, וכן פסק לכתח' בילקוט יוסף

יב. חשש בורר בקילוף פירות וירקות – לדעת הפוסקים (הנ"ל סע' י') הסוברים שאין איסור בורר בדברים המחוברים הוא הדין שלא שייך איסור בורר בקילוף פירות וירקות.

אמנם גם הפוסקים (המובאים גם כן שם) הסוברים שיש איסור בורר בדברים המחוברים מסכימים להתיר קילוף פירות בשבת ובתנאי שיקפיד לקלפם בידו ויעשה זאת סמוך לאכילתם.

(שי"ט סע' ל"ז), אך החזו"א ועוד אחרונים אוסרים בזה.

כ) הנה לפי כל הני פוסקים שהבאנו לעיל דס"ל שכל שהוא מחובר אין בו משום בורר ממילא יש להתיר כל קילוף פירות וירקות בשבת שאין בדבר שייכות בורר כלל וכמש"כ הערוה"ש במפורש.

סברא נוספת להתיר מצאנו ביש"ש שכתב (ביצה פ"א מב ד"ה וכתב) "וכתב הרא"ש ונראה דאגוזים ובטנים שנשתברו ומונחים עדיין בקליפתן, אע"פ שהקליפה מרובה על האוכל לא מיקרי שם פסולת עלייהו כיון דאורחייהו בהכי והוי שומר לפרי. ולא דמי לעצמות וקליפין שכבר נפרדו לגמרי מן האוכל ע"כ. ולכאורה נראה דליכא נפקותא בהאי פיסקא דלא כתב הרא"ש אלא להוציא מכלל שלא יהא אסור כולו בטלטול כפרש"י. אבל לפי מה שפי' דלא נאסר בהכי ואין חילוק בין פסולת מרובה אלא לענין בורר. אף הכא נקרא הקליפות פסולת והאוכל אוכל, דלא גרע מבורר אוכל מתוך אוכל, דמה שרוצה לאכול עתה נקרא אוכל והשאר פסולת וכ"ש כה"ג. אכן נראה דאינו דומה לבורר אוכל מתוך האוכל, דהיינו משום שהם שני מינים כפסולת ואוכל, אבל הכא מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא ואין שם מלאכה עליו ע"כ". משמעות דבריו דאף שבסתמא יש איסור בורר בדברים המחוברים הרי שבקליפה לפרי חשיב הכל כמין אחד ובמין אחד אין דין בורר.

במג"א (תקי ס"ק ד) הביא לדברי המהרש"ל והקשה עליו "וצ"ע דהא כ' הבי' ססי' שכ"א בשם הירוש' הקולף שומים ובצלים הוי בורר". ובא"ר (תק"ד) כתב לתרץ שבירושלמי מיירי שעושה זאת ע"מ להניח ולכן אסור אך מש"כ היש"ש להתיר הוא בעושה לאלתר. [ואני בעיני לא זכיתי להבין דברי הא"ר שדבריו טובים אליבא דהרמ"א, אך הרי פשטות הדברים שישנה כאן מחלוקת עקרונית דליש"ש אין כלל איסור בורר דהוי מין אחד וממילא אין כל צורך שיהיה לאלתר. ואילו למג"א יש איסור בורר אך כיון שא"א לאוכלו ללא הסרת הקליפה ממילא די במה שעושה לאלתר וביד ע"מ להחשיבו כדרך אכילה.]

אמנם נראה דאף מג"ד לעיל שיש איסור בורר אף בדברים המחוברים יודה להתיר בשאלתנו ובלבד שיעשה זאת לאלתר דהנה הרמ"א (שכ"א סע' י"ט) כתב "אסור לקלף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, שרי". וכ"כ במשנ"ב (שכ"א ס"ק פג-פד) לחשוש לבורר בקילוף פירות וירקות. ובמאמר מרדכי (ס"ק כא) ביאר שאע"פ שנוטל כאן הקליפה שהיא הפסולת מהאוכל אין לאסור כאן מטעם זה, שכיון שא"א ליטול אצלו את האוכל מהפסולת ממילא דרך אכילתו בנטילת הפסולת מן האוכל (אמנם שיהיה לאלתר צריך שהרי דין בורר כן שייך כאן דהקליפה חשיב פסולת וכל מה שנתחדש הוא דלא בעינן אוכל מתוך פסולת), וא"כ רואים אנו דאף המאמר מרדכי שהוא מראשי הסוברים שיש איסור בורר בדברים המחוברים

בפירות וירקות כאלה שדרך רוב בני האדם לאכול קליפתם יש מהפוסקים שכתבו שאף לדעת המחמירים באוכל ופסולת המחוברים זה לזה יהיה מותר לקלפם אפילו שלא על מנת לאוכלם לאלתרי^א ואפילו באמצעות כליי^ב.

הרי שבנידוננו הוא מודה להתיר דכיון שא"א לאוכלו בלי הורדת הקליפה מהאוכל ממילא די בשני תנאים (ביד ולאיתר) ע"מ להחשיבו דרך אכילה, וכדבריו כתב גם בבהל"כ (ד"ה לקלף). וכדברים האלה נראה גם בא"ר (תק"י ס"ק ד) וכ"כ בבהל"כ (סע' ד ד"ה מתוך אוכל) דהמג"א יודה להתיר בלאיתר.

[בשש"כ (פ"ג ס"ק ל"ב) ביאר בשם הגרשז"א שאע"פ שיש אפשרות תיאורטית לחתוך את הפרי או הביצה לשנים ולהוציא ממנה את התוך הרי שכיון שדרך אכילתו ע"י קילוף אין זה דרך ברירה אלא דרך אכילה ומותר. וכעין זה כתב גם בשו"ת אז נדברו (ח"א ריש סי' יט).] וא"כ מצאנו שתי סברות נוספות להתיר. סברת היש"ש דהקליפה חשיב מין אחד ובמין אחד אין כלל איסור בורר. סברת הרמ"א, המג"א, מאמר מרדכי, א"ר ובהל"כ שיש איסור בורר בקליפת מאכל אך כיון שא"א לאוכלו ללא קליפת הקליפה קודם לאכילה ממילא די במה שעושה ביד ולאיתר ע"מ להחשיבו דרך אכילה.

וע"ע שולחן שלמה (סי' שיי"ט עמ' שנ"ו) שכתב בבהל"כ דכיון שא"א בלי הסרת הקליפה מהפרי הוי דרך אכילה בכך וע"ע שו"ת אז נדברו (חי"ג י"ד אות ח') שכתב להתיר להסיר את החוטים הלבנים שע"ג תפוז קלוף וע"ע שו"ת תבואת שמש (או"ח ל') לגבי קילוף ביצה.

(כא) בשו"ת אגר"מ (או"ח ד ע"ד בורר אות ח) כתב לחלק בין קליפת תפוחים דאז י"ל דכיון שאינו רוצה בקליפה חשיב כפסולת ומילא אין היתר אלא בעושה לאלתר, אך בעור של עוף הוי ממש חיבור כדבר אחד עם העוף ואין בו כלל איסור בורר ומותר אף שאינו לאלתר. וצ"ע מה החילוק בין קליפות תפוחים לעור של עוף והרי שניהם ראויים לאכילה ושניהם יש כאלה שאין אוכלים אותם. ונראה לבאר ע"פ מש"כ באג"ט (בורר סע' ו) ובשו"ת אז נדברו (ח"א י"ט ס"ק ב) שאף שבסתמא צריך שיעשה לאלתר כל זה בפירות שלא ברור שדרך רוב בנ"א לאכול קליפתם (לדוגמא: פירות הדר, תפו"א, צנון, גזר, מלפפון), אך בקליפות שראויות לאכילה וברור שדרך רוב בני האדם לאוכלם (לדוגמא – עגבניה, אפרסק, שזיף) מותר לקולפם גם ע"מ להניח ללאחר זמן. [ע"פ זה נ"ל באגר"מ דבזמנו עדיין לא נתפרסם שאכילת העור אינה בריאה ודרך רוב בנ"א היה לאוכלו וממילא חשיב דבר אחד עם העוף, אמנם בימנו שהרבה אנשים אינם אוכלים העור מטעמי בריאות נלענ"ד שלדעת האגר"מ אין להקל בו וצריך לברור לאלתר.] בשש"כ (פ"ג סע' ל) כתב מתחילה כחילוק הנ"ל של האג"ט, אך אח"כ הביא שיש מחמירים אף בפירות כאלה שרוב בנ"א אוכלים קליפותיהם לעשותו לאלתר.

(כב) ע"פ הנ"ל (ס"ק י"ח) יש לדון האם מותר להשתמש בקולפן לצורך קילוף הקליפה או שיש בזה חשש ברירה בכלי ואסור. והנה לפי שיטת הערוך ודעימיה דאין כלל איסור בורר בקליפה של פרי כמו בשאר דברים המחוברים י"ל דהדבר מותר לכתחילה דאין כאן כלל שייכות ברירה. וכן השיב לי הגר"ד ליאור שליט"א (נדפסה תשובתו בשו"ת דבר חברון או"ח שס"ז) דמה שהעולם נוהגים להקל לקלף ירקות בקולפן (ואפילו ירקות שאין רגילות לאכול קליפתם) הוא משום שסומכים על מנ"ד שבקילוף אין כלל איסור בורר. אמנם גם לדעת הסוברים ששייך איסור בורר בקליפות, נלענ"ד ע"פ מה שחילקנו לעיל שדווקא

יג. הסרת עור מהעוף – מותר להסיר את העור מהעוף באמצעות סכו"ם, יש אומרים שהיתר זהו הוא רק אם עושה זאת על מנת לאוכלו לאלתר ויש אומרים שהיתר זה נכון אפילו אם אינו לאלתרי.

יד. שריית פירות במים במטרה להפריד בינם ובין הפסולת המעורבת עמהם – פירות המעורבים בפסולת (כגון עלים וכד') אסור להציפם במים על מנת שהפירות ישקעו והפסולת תצוף (וכך להפריד בניהם) משום איסור בוררי.

בפירות וירקות שאין דרך רוב העולם לאכול קליפתם יהיה אסור להשתמש בקולפן, אמנם בפירות שדרך רוב העולם לאכול קליפתם ממילא אין בהם כלל איסור בורר ומותר לקולפם בקולפן. וכ"כ האג"ט (בורר סע' ו) כחילוק הזה לדעת מנ"ד שיש איסור בורר בקליפות וכ"כ בשו"ת בית אבי (ח"ג מ"ז אות ג). ועי' בשולחן שלמה (סי' שי"ט עמ' שנ"ו) שמדבריו נראה דכיון שא"א בלי הסרת הקליפה מהפרי וא"א להסירה ללא סכין הוי דרך אכילה בכך ומותר. וע"ע בשש"כ (פ"ג סע' ל) ובשו"ת מחזה אליהו (נ"א אות א').

כג) בפשטות דין זה יהיה תלוי במחלוקת דלעיל (ס"ק י"ח) אם שייך איסור בורר באוכל ופסולת המחוברים, ואף למנ"ד שיש בזה איסור בורר יש להתיר אם עושה זאת ע"מ לאוכלו לאלתר וכמש"כ לעיל לגבי קילוף פירות, וגם אין לחשוש מצד מה שמשתמש בסכו"ם דאף לשיטת המשנ"ב (הנ"ל פ"ב ס"ק י"ח) יהיה הדבר מותר כאן כיון שעושה זאת ע"מ שלא להתלכך בידיו, וע"ע שו"ת אג"מ (או"ח ד ע"ד בורר אות ח) ובשולחן שלמה (שי"ט אות י"א ד"ה ובמשנ"ב ס"ק ט"ו) ובשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ט"ז).

כד) במשנה שבת (ק"מ א) "ואין שולין את הכרשינין ולא שפין אותן, אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה" ופרש"י "ואין שולין את הכרשינין – מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן כדתנן במס' ביצה אף מדיח ושולה". ורב ניסים גאון כתב "גרסי' בגמ' דבני מערבא אין שורין את הכרשינים משום בורר...". וביאר המאירי (ד"ה אמר המאירי) "אין שורין את הכרשינין ויש גורסין אין שולין והכל אחד והענין הוא הצפת מים עליהם בכלי והפסולת עולה למעלה ואדם אוכל מן התחתונות שריות ואיסורו משום בורר". ומתבאר מדבריהם דאיסור שריית (או שליית הכרשינים) היא משום בורר, ויש לבאר מדוע חשיב ברירה אסורה.

[הראנו מחלוקת גירסאות דלרש"י גורסים 'אין שולין' ואילו רב ניסים גאון גורס 'אין שורין' וכן מופיע מחלוקת בעוד ר"א. ונלענ"ד שבמחלוקת זו תלויה השאלה מדוע יש כאן איסור בורר, דא"ת שגורסינן 'שולין' א"כ האיסור הוא משום ששולה פסולת מתוך אוכל. אמנם א"ת שגורסים 'שורין' א"כ האיסור הוא ההפרדה ע"י שריה במים דחשיב כברירה בכלי ולא ביד. (אמנם מלשון המאירי שכתב שהכל אחד נראה דלא ס"ל כחילוק זה, ואפשר שמש"כ שהכל אחד היינו ביחס לצורת הפעולה אך במהות האיסור יסכים שיש חילוק). ותהלה לא – לעיון שמצאתי שכתב כעין זה בחי' ברכת דוד (על השו"ע שי"ט ח) עיי"ש וע"ע בפרמ"ג (משב"ז ס"ק ה.).]

כתב השו"ע (שי"ט סע' ח') "אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה

טו. שטיפת פירות מהלכלוך והאבק שעליהם – יש מהפוסקים הסוברים שאסור לשטוף פירות בזרם מים מלכלוך הדבוק בהם (כגון בויץ) משום איסור בורר. אמנם פוסקים רבים אחרים חלקו עליהם וכתבו להתיר לשטוף פירות מלכלוך הדבוק בהם (משום שאיסור בורר אינו שייך בכלל הדבוק בפרי אלא רק בכלל המעורב עם הפרי) כ"ה.
 גם לדעת האוסרים לשטוף את הפרי מלכלוך הדבוק בו, מותר לשטוף פרי מאבק או חומר ריסוס שעליו.

אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה". ובמשנ"ב (ס"ק כ"ט) ביאר שאף שכרשינים הוא מאכל בהמה הרי שאיסור זה שייך גם בתפוחי אדמה וכל כה"ג.
 [והנה יש לדייק בלשון השו"ע שכתב 'דהוה ליה כבורר' ולא כתב 'דהוה ליה בורר', ומקור לשון השו"ע הוא לכאורה בטור שכתב ג"כ 'כבורר'. אמנם ברש"י (ד"ה ולא שפין) כתב 'דהוה ליה בורר' וכ"נ מר"נ גאון שכתב 'משום בורר'. הפרמ"ג (משב"ז ה) כתב שיש לדון אם מש"כ השו"ע 'כבורר' כוונתו ללמדנו דאינו חייב דאו' אלא רק דמי לבורר או שלא. ובבה"ל"כ (ד"ה דהוה ליה) כתב להוכיח מהגמ' בביצה ומלשון רש"י הנ"ל שיש כאן חייב דאו'. אמנם באג"ט (בורר סע' ט"ז) ובשביתת השבת (בורר בא"ר נ) כתבו שהוא איסור דרבנן. וכן הגרע"י שליט"א (לוית חן עמ' ע) דחה להוכחתו של הבה"ל"כ מהגמ' בביצה וכתב שנראה שהוא מדרבנן ונאסר דהוי כבורר בקנון ותמחוי. ובשש"כ (פ"ג ס"ק מו) הביא שגם הקצות השולחן והתולדות שמואל כתבו שהוא מדרבנן וע"ע שו"ת קרן לדוד (או"ח ע"ה אות ו').]

כה) כתב המשנ"ב (כט) "וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם" ע"פ דבריו אלה נחלקו הפוסקים בהיתר הדחת פירות מהלכלוך הדבוק בהם.

בקצות השולחן (קכ"ה ס"ק ט"ז) ובשו"ת צי"א (ח"ו סי' ל"ז) ובילקוט יוסף (עמ' שכה-שכז) כתבו שהאיסור הוא דווקא בדרך שריה אך להדיח פרי מהלכלוך הדבוק בו או מהאבק או חומר ריסוס שיש עליו מותר. גם בשש"כ (פ"ג סע' כ"א) התיר לשטוף את הפירות מלכלוך הדבוק בהם או מאבק וחומר חיטוי הנמצא עליהם, אך התנה במה שיעשה זאת לאלתר. [אמנם נראה חילוק בין הצי"א לשש"כ, דלדעת הצי"א כל שהלכלוך דבוק בפרי ולא מעורב עמו יש להתיר אפילו בצורה שיתן הפרי בתוך כלי ויציף עליו מים, ואילו לשש"כ (שם ס"ק מט) נראה שאף ככה"ג לכתח' ישטפם אחד אחד בידו תחת זרם מים ולא יכניסם בכלי].
 בשו"ת אגר"מ (ח"א קכ"ה) כתב בזה א. מה שראוי לרוב בנ"א לאוכלו אף ללא שטיפה והשטיפה לתוספת נקיון מותר לשוטפו אפילו שלא ע"מ לאוכלו לאלתר. ב. מה שאינו ראוי לרוב בנ"א ללא שטיפה מותר לרוחצו דווקא ע"מ לאוכלו לאלתר.

בשו"ת שבה"ל (ח"א סי' נ"ב) כתב שלכלוך ממשי הדבוק לפירות אסור לשטוף בשבת ורק לכלוך שאיננו ממשי כגון אבק וריסוס מותר לשטוף בשבת. וכ"נ בשו"ת אז נדברו (ח"א יז-יח) שגם בכלל הדבוק בפרי יש איסור לרוחצו במים, אמנם כתב שפרי בודד שנפל ונתלכלך מותר לנקותו. ובשו"ת מנח"י (ח"ה לח) כתב שאף שנראה היה להקל ברוחצו ואוכלו מיד (והביא כמה צירופים להקל) הרי שלכתח' אין להקל בזה כיון דע"פ המשנ"ב יש בזה חשש דאו' (ועי' לעיל (ס"ק כ"ד) שהבאנו שלדעת כמה מהפוסקים אינו אסור אלא מדרבנן).

טז. ברירת מוצק מתוך נוזל – יש מהפוסקים שכתבו שדבר מוצק הצף על גבי נוזל אינו נחשב תערובת ומותר להוציא את היבש אפילו אם אינו משתמש בו כלל. ויש מהפוסקים שכתבו שכל הוצאת מוצק בידו מתוך נוזל מותרת אפילו אינו צף למעלה ואפילו אינו רוצה להשתמש במה שהוציא. אמנם פוסקים רבים אחרים כתבו שאפילו אם המוצק צף על גבי הנוזל שייך בו איסור בורר ואין להוציא בו פני עצמו אלא אם כן יוציא עמו גם קצת נוזל, וכל שכן כשהמוצק בתוך הנוזל (ואינו מעוניין במוצק) שיהיה אסור להוציא את המוצק (אלא אם כן נתקיימו שלושת תנאי ההיתר (הנ"ל פ"א סע' ב') כו).

כו) בשו"ת מהריט"ץ (ח"א ר"ג) דן בעניין הוצאת צירעה שנפלה לכוס משקה וכתב שם "אמנם הטעם שנלע"ד להתיר בצירעה דווקא הוי משום דאין דרך משמרת בכך דהא בלח שייך משמר וביבש בורר אבל אין בורר בלח ואין משמר ביבש והרי זה שמסיר את הצירעה מהיין הלח אין דרך ברירה בלח אלא שימור שיניח היין במסננת ומוציאה את היין וקולטת את השמרים אבל אם בירר בלח שהוא נ"ד שבורר בידו הצירעה מהיין הלח אין דרך ברירה בכך אלא שימור וכן אני אומר שאם היתה מסננת תלויה והיו לו פירו' בעפר דק והניחו תוך המשמר' שילך האבק דרך שם וישארו הפירו' מנוקי' מותר דאין דרך משמר ביבש וג"כ אינו ככברה כיון שאינו מניח כאשר ינוע הכברה נמצא דכל מידי דלאו אורחיה בהכי שרי... וכן ראיתי גדולים מסירים יתושין ויבחושין מהכוס בשבת ואין מכלים ובודאי שהטעם כאשר ביארנו".

והנה כתב הבאה"ט (ס"ק ב) דטעמא דמהריט"ץ הוא "דאין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח, דלא שייך ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור אבל דבר שצף למעלה כבר ברור הוא והוי כמשחל בינתא מחלבא דאין זה בורר עיי"ש" והיינו שטעמא דמהריט"ץ אליבא דבאר היטב הוא שהצרעה צפה למעלה ואינה מעורבת ואין ברירה אלא בדברים המעורבים. וכ"כ לבאר בדעת המהריט"ץ בשו"ת תבואת שמש (או"ח ריש סי' ל) ובהערות פאת דוד (על הברכ"י שיט ס"ק ד) שטעם ההיתר לפי המהריט"ץ הוא משום שאין הצרעה מעורבת במשקה אלא צפה למעלה.

ולענ"ד דבריהם צ"ע, דראשית מפורש אחרת במהריט"ץ דטעמו להתיר הוצאת הצרעה בידו הוא משום דאינו דרך מלאכה לברור בידו וה"ה שיהיה מותר לשמר את היבש כי אינו דרך מלאכה ביבש, וכמש"כ המהריט"ץ במפורש "נמצא דכל מידי דלאו אורחיה בהכי שרי". ועוד יש להקשות דלפי דבריהם גם אם יסנן את הצרעה במשמרת יהיה מותר כיון שלא היה מעורב מעולם, והרי המהריט"ץ כתב במפורש דאם יסנן המשקה יהיה חייב, ומה שמתיר הוא משום שאין דרך בורר במשקה אלא דווקא דרך משמרת וכיון שלא הוי דרך מלאכה מותר. ובריק רחמנא דסייען למצוא כדברינו בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב רל"ג) שכתב כדברינו בשם המהריט"ץ. גם בתה"ל"ד (אות כו) ביאר את סברת מהריט"ץ כדברינו הנ"ל דלא כתב להתיר אלא ביד משום דאין דרך מלאכה בכך, וכתב התה"ל"ד דנראה דלמהריט"ץ יהיה אסור לשפוך הזבוב לחוץ ע"י הטיית הכוס דהוי כברירה בכלי. וכדברי המהריט"ץ וכסברתו דלא הוי דרך מלאכה נראה גם בא"ר (סוס"ק ח) ובברכ"י (שי"ט ס"ק ה' ד"ה ומ"ש דמהריט"ץ). אמנם הביא הפעולת צדיק שם ללשון המהר"י חאגיז "וגם הרב מהר"י חאגיז במלאכת הבורר

יז. הוצאת חרק הצף על גבי המשקה – חרק הצף על גבי המשקה וברצונו לשתות את המשקה, יש מהפוסקים שהתירו להוציא את החרק כדרכו, אמנם פוסקים רבים אחרים כתבו שאסור להוציאו כדרכו אלא אם כן יוציא עמו גם חלק מהמשקה^{יז}.

כ' וז"ל נסתפקו איזה בעלי תורה אם מותר להסיר היתושין שצפין על היין בשבת אם יש בזה משום בורר, ואפשר דאין בזה ברירה כלל וכמ"ש במשנה ח' פ"ק דביצה ע"ש. ויש כעין ראייה לזה מהא דגרסי' פ"ק דשבת דף ה' אגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתה ולא מחייב משום מוציא דהא לא עקר ואם איתא דדבר שהוא צף ע"ג מים או יין הנוטל אותו מקרי בורר אמאי לא משתמיט שום מפרש לומר דהתם חייב משום בורר... ונראה דלא שייך ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור אבל דבר שצף למעלה כבר ברור ועומד הוא. ושמעתי משם חכם בקי בש"ס שהשיב ע"ז אין ברירה בלח וגם את הצרעה ישלח עכ"ל" וא"כ רואים אנו במהר"י חאגיז דס"ל כסברת הבאר היטב הנ"ל דטעם ההיתר הוא משום שאין כאן תערובת.

[ואפשר שמה שהטעה לכל הני גדולים הוא מה שמהר"י חאגיז הביא בצמוד לסברתו את לשון פסקו של המהריט"ץ ש'אין צרעה בלח ואת הצרעה ישלח', והבינו שטעמו של המהריט"ץ הוא הטעם של מהר"י חאגיז, אמנם כמ"ש לעיל נלענ"ד שאין זה נכון ומהר"י חאגיז ומהריט"ץ הסכימו רק בדין אך לא בסברא. וידידי הרב שמיר שינטופ האיר את עיני שבעניין היחס בין סברת מהריט"ץ לסברת מהר"י חגיז האריך בזה בשו"ת שמש ומגן (ח"א י') שאכן יש הבדל בין סברת מהריט"ץ למה שהובא בשמו באחרונים ועיי"ש מש"כ בזה].

כדברי מהר"י חאגיז דההיתר בהוצאת הצרעה הוא משום שבדבר הצף ע"ג המקשה אין תערובת וממילא אין גם איסור בורר כתב החזו"א (נ"ג ד"ה ט"ז, ועיי"ש שהוסיף שבזבוב שע"ג המשקה יש לחוש לאסור מטעם דמעורב עם משקה שבין כנפיו של הזבוב ולכן הפתרון הוא שיטול את הזבוב עם קצת משקה).

הבית מאיר (על ט"ז ס"ק ב) כתב ג"כ להתיר להוציא בידו הצרעה מהנוזל ובעיקר טעמו כתב כהמהריט"ץ דאינו דרך מלאכה, והביא הוכחה לדבר מדברי הרמב"ם לגבי ניקוי קמח ביו"ט, אמנם בסוף דבריו צירף לזה טעם להיתר דבכה"ג שהצרעה צפה ע"ג הנוזל והיא נראית לעין אין כאן תערובת ואין איסור בורר וכטעמו של מהר"י חאגיז.

בשונה מכל הנ"ל מצאנו לט"ז (תק"ז ג) שהביא לשיטת הראב"ד שמחמיר לא להוציא ביו"ט קיסמים שנפלו לתוך הקמח וכתב הט"ז ע"פ זה "וא"כ כשנופלים זבובים לתוך הכוס בשבת אסור להסיר הזבובים לחוד משם להראב"ד דהוי ליה כבורר אלא צריך שיקח מן המשקה ג"כ עמהם" והזכיר הט"ז דברים אלה גם בהלכות שבת (שי"ט ס"ק יג) וע"ע הפרמ"ג מה שהעיר לגבי מחלוקת הראב"ד והרמב"ם. גם דעת היד אהרון (הובאו דבריו בבאר היטב שם ובברכ"י שם) והחיי"א (כלל טז סע' יב) דלא כמהריט"ץ אלא יש ברירה אף באוכל הצף ע"ג משקה. ובבהל"כ (שי"ט סע' ט"ז ד"ה אלא) הביא למחלוקת המהריט"ץ והט"ז וכתב על כך "ומ"מ קשה מאד להקל בזה כי כמעט כל האחרונים העתיקו דברי הט"ז להלכה ובפרט דמלתא דאו' הוא" ובמשנ"ב (סא) כתב בסתמא להחמיר כדעת הט"ז ולא הביא לדעת החולקים עליו.

(כז) עי' לעיל (ס"ק כ"ו).

יח. הוצאת מאכלים מוצקים מהמרק באמצעות כף מחוררת – אסור להוציא מהמרק ירקות ושאר מאכלים מוצקים באמצעות כף מחוררת^{יח}.

יט. שימוש בכלי סינון המיוחד לאיחסון זיתים – כלי המיוחד לאיחסון זיתים והוא כלי קיבול ובתוכה תחתית עם חורים המשמשת כמסננת כך שכשירים אותה יצאו רק הזיתים ללא הנוזלים אסור להשתמש בה בשבת אלא יוציא הזיתים בידו או בכפית מתוך כלי הקיבול (ולא יוציא את התחתית המיוחדת מכלי הקיבול)^{יט}.

(כח) עי' לעיל (ס"ק כ"ו) וע"ע שש"כ (פ"ג ס"ק קנ"ו) וכ"כ לאסור בזה בס' מנוחת אהבה (ח"ב פ"ז סע' לו).

והנה בשו"ת דבר חרוון (או"ח שס"א) כתב להתיר לספרדים להוציא אוכל גוש הנמצא בתוך מרק ע"י כף מחוררת, וזאת משום שמחשיבים את את המוצק והנוזל כשני דברים נפרדים ואין בהם איסור ברירה, וציין לדברי הבאר היטב הנ"ל, אמנם הוסיף דלאשכנזים אין להקל בזה. ואני בעניי נתקשתי זמן רב בדברי הגר"ד ליאור שליט"א, דממ"נ אם כוונתו במה שציין לבאר היטב הוא לסברת המהר"י חאגיז, הרי המהר"י חאגיז התיר דווקא בכה"ג שהאוכל צף ע"ג הנוזל ולא כשהוא בתוכו, ואם כוונתו לסברת מהריט"ץ הרי שימוש בכף מחוררת היא עיקר האיסור דא' בנוזל לדעת מהריט"ץ דהוי ממש כמשמרת והוא דרך מלאכה בנוזל וא"כ אפילו אם צף המוצק למעלה אין להקל להוציאו בכף הנ"ל. ואחר זמן שלחתי שאלה בעניין הנ"ל לגר"ד ליאור שליט"א ואף זכיתי לדבר איתו בעניין הנ"ל, והגר"ד ליאור שליט"א השיב לי שודאי האמת כדברי ונעשתה טעות בהדפסה ואין כל היתר להוציא את המוצקים בכף מחוררת וכל מה שהתיר הוא רק להוציא בכף שאינה מחוררת ובתנאי שיוציא באופן אקראי כל מה שבא לידו, ולפני הדפסת קונטרס זה דיברתי שוב בעניין עם הגר"ד ליאור שליט"א ואמר לי לפרסם בקונטרס בשמו שהדברים הנ"ל הנדפסים בספרו (בסי' הנ"ל) הם טעות ואין לסמוך עליהם.

(כט) עי' לעיל (ס"ק כ"ו), וכאן הרי הוא בורר בכלי המיוחד ולמהריט"ץ זהו עיקר דרך המלאכה, ואין לומר דאינו מתכוון שהרי כל עיקר תכלית המסננת הנ"ל היא להפריד בין הזיתים לנוזלים. וגם לשיטת המהר"י חאגיז אין להתיר שהרי הזיתים אינם צפים ע"ג המים אלא הם מעורבים בתוכם. [ידידי הרב שמיר שינטופ העיר בזה "יש לעיין בזיתים חרוזים שכאשר מרים אותם עולה יחד עימם משקה הנמצא בתוך הזית, האם לא דומה לזבוב עם מעט משקה".]

פרק ד': פרטי הלכות השייכים למלאכת בורר

א. הוצאת לכלוך מהזקן – מותר להוציא לכלוך שנכנס לתוך שערות הזקן ולא שייך בזה איסור בורר.

ב. בחירת מפתח מתוך צרור מפתחות – מותר לחפש בתוך צרור מפתחות את המפתח הנצרך לו אפילו אם אינו יודע באיזה מקום בדיוק נמצא המפתח הנצרך לו.

ג. מיון כלים מלוכלכים במדיח – כלים מלוכלכים מסעודת שבת אסור לסדרם בכוונה במדיח הכלים בצורה המתאימה להדחתם. אמנם אם אין כוונתו לסדרם בסדר הנ"ל אלא שמתחלה נוח לו יותר לסלק מעל השולחן את הכלים הגדולים ואח"כ את הקטנים הרי זה מותר.

ד. שפיכת תמצית תה מכלי שיש בראשו מסוננת – יש מהפוסקים שכתבו לאסור לשפוך בשבת תמצית תה מכלי שיש בראשו מסוננת משום איסור בורר, אולם פוסקים רבים אחרים חלקו עליהם וכתבו שהדבר מותר.

ה. הוצאת שקית תה מכוס תה – יש מהפוסקים שכתבו שמותר להוציא שקית

(א) עי' שו"כ (פ"ג ס"ק ז בשם הגרשז"א) ובשו"ת דבר חברון (או"ח ס"ב). בעניין חשש תלישת שערות הזקן עי' רמ"א (ש"ג סע' כ"ז).

(ב) עי' שו"ת אז נדברו (ח"ו סי' ל"ז אות ז') וטעמו דלא חשיב תערובת וע"ע אז נדברו (חי"ד סי' כ' אות ד').

(ג) שו"ת אג"מ (או"ח ד ע"ד רחיצה אות ד'), שולחן שלמה (שי"ט אות ו' ד"ה להניחו). [וידידי הרב שמיר שינטופ העיר בזה שלכאוף כל זה נכון דווקא היכא שמלכתחילה היו כלים מונחים בתערובת אך אם אינם תערובת מותר].

(ד) בסידור בית מנוחה ובכה"ח (הביאם בילק"י שי"ט ס"ק לב) כתבו לאסור זאת משום איסור בורר. אמנם בשולחן שלמה (שי"ט אות ב) כתב להתיר זאת וטעמו דהוי כלי המיוחד לברירה לשימוש מיידי. וכעין זה איתא בחזו"א (או"ח נ"ג ד"ה מן האמור) דחשיב בכה"ג ברירה ביד. וכ"כ להתיר בזאת בשו"ת צי"א (חי"ז מ"ו) ובילק"י (שם).

תה מהכוס אף על פי שהתה מטפטף מהשקית חזרה לכוס, אך כתבו שיחמיר שלא לאוחזה בידו במטרה שיזובו ממנה המים. ויש שכתבו לאסור הוצאת שקית תה מתוך המשקה (אלא יוציא את שקית התה באמצעות כפית כך שלא יטפטפו המים חזרה לכוס) ה.

ו. הכנת קפה מפילטר חד פעמי – מותר להכין קפה מפילטר חד פעמי (והוא כלי קיבול קטן אשר בתוכו נמצא הקפה ובתחתיתו מסננת ומטרתו שהרוצה להכין קפה יוכל להעביר למים הרותחים את טעם וצבע הקפה ללא שגרורי הקפה עצמם יעברו לתוך המים) ואין בדבר חשש לאיסור בורר (אמנם יש להקפיד להכינו בצורה שלא יהיה בו איסור מבשל).

ה) עי' בשולחן שלמה (שם) שמקל בזה וע"ע בזה בשו"ת מנח"י (ח"ד צ"ט אות ב' ס"ק ה') וע"ע בשו"ת שבה"ל (ח"ח נ"ח) שכתב להחמיר בזה, וע"ע בשש"כ (פ"ג סע' נ"ח) שכתב שנכון להוציא את שקית התה בהמצאות כפית כך שלא יטפטפו המים חזרה לכוס.

ו) במשנה שבת (קל"ט ב') "נותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצולו" ופרש"י "נותנין מים בשבת ע"ג שמרים הנתונים במשמרת מבעו"י" והיינו דהתירה המשנה אפילו בכה"ג שהשמרים נתונים במשמרת ולא סתם כך בחבית (וזאת למרות שבכדרכו יש לכאורה איסור דאו' במשמרת), ובמאירי פ' תחילה דמירי שהשמרים נתונים בחבית סתם ומותר משום שאין כאן נתינה במסננת כלל ולא כרש"י אך אח"כ הביא מגדולי הרבנים דההיתר הוא גם בנתונים במשמרת.

בשו"ע פסק כפי פ' רש"י (שי"ט סע' ט') "משמרת, אפילו תלויה מע"ש, אסור ליתן בה שמרים. אבל אם נתן בה שמרים מער"ש, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב", וביאר בלבוש (סע' ט') שמטרת נתינת המים היא שיהיו השמרים צלולים והמים יזובו מהם עם מקצת מן היין שנשארו בלוע בו, וביאר הלבוש שסיבת ההיתר ליתן מים למסננת עם שמרים היא שאין בנתינת מים משום בורר שהמים שהוא נותן צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לברר מהם, וכדברי הלבוש ממש הן בהסבר הדין והן בטעמו פסק במשנ"ב ס"ק ל"ג (ורק במש"כ הלבוש שם שההיתר אמור אפילו מעורב במים קיסמים וכד' לא כתב המשנ"ב וכבר העירו המגיהים על הלבוש דדבר זה טעות הוא עיי"ש) וא"כ נדון משם להתיר בשאלתנו דכיון שהמים מעיקרם צלולים הם וכל מטרת כניסתם ויציאתם לאותו כלי קיבול של קפה הוא בשביל שיזובו שוב לחוץ עם טעם וצבע הקפה הרי זה מותר.

אמנם יש לדון בנקודת הבדל זו שהרי בנדון דמשמרת הרי נותן המים למשמרת בשבת ואילו בנדון דידן נותן המשמרת למים בשבת וצ"ע אם יש נפק"מ לדינא בהבדל זה. אמנם אף אם נאמר דיש נפק"מ לעניין זה הרי שאפשר לפתור בעיה זו ע"י שיתן קודם הכלי עם הקפה לכוס ורק אח"כ יתן המים ואז שוב יהיה מותר מהטעם דלעיל דהמים צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לברר וממילא במשמרת כה"ג דהמים צלולים מעיקרם אין מלאכת בורר ובמה שמוציא אח"כ את כלי הסינון מתוך המים אין נראה דיהיה חשש והוא לכאורה כעין שכתב המשנ"ב (שם) "מותר ליתן בשבת מים ע"ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין

ומוציאין אותן בשבת ושותין אותו וממש"כ ומוציאין אותן" לשון רבים ואח"כ "ושותין אותו" לשון יחיד משמע לכאורה דלא מה שמוציא הוא מה ששותה וא"כ כוונת המשנ"ב דמוציא השמרים ואח"כ שותה המים, וא"כ הוא ממש כנדוננו שיתן המים לבסוף ואחר שקלטו המים את טעם הקפה יוציא את כלי הסינון מהמים וישתה המים.

עוד נראה לצדד בטעמא דהיתרא דהרי בנידון דידן אינו נותן המים לתוך המסננת ממש אלא נותנים המים בכוס והם מעצמם נכנסים ויוציאים במסננת והוא לא עשה שום מעשה, וכעין זה ראיתי שכתב להוכיח בשו"ת מנח"י (ד' סי' צ"ט) ע"פ מש"כ הב"ח (ש"כ ד"ה 'כתב בעל התרומה') שמתור לתת ענבים שלמים בתוך היין בשבת והם מתבקעים ואין לחוש לסוחט, וכן פסקו המג"א (ס"ק ה') וא"ר וחיי"א ומשנ"ב (ודלא כט"ז ס"ק ג' דפליג), ובמנח"י שם כתב בשם הא"ר דטעם ההיתר הוא דלא הוי אפילו מעשה כלאחר יד אלא הדבר נעשה מעצמו ולכאורה ה"ה אצלנו דהמים נכנסים ויוציאים מאליהם לאותו כלי קיבול ואין כאן מעשה כלל (וכ"כ שם המנח"י להוכיח מהא"ר לעניין שקיות תה).

ומצאתי סמך לדברינו מהריטב"א בסוגייתנו (קל"ט ב' מהד' מהר"ק) שכתב בטעמא דהיתרא דנתינת מים ע"ג השמרים "נותנים מים ע"ג שמרים בשביל שיצולו פי' דכיון דשמרי' נתונים שם מבעו"י לאו מידי עביד השתא" והיינו ממש כדברינו לעיל דכיון שהשמרים נתונים מבעו"י במשמרת והוא רק נותן עליהם את המים הצלולים בשבת לא חשיב מעשה כלל וה"ה לענייננו דכיון שהקפה נתון בכלי קיבול מבעו"י והוא רק שופך ע"ג כלי קיבול זה את המים הצלולים לא חשיב מעשה כלל ויהיה מותר. ומצאתי בס' אור החמה בסוגיית הנ"ל שכתב ממש כדברינו לעיל עיי"ש.

יש לצרף לכל הנ"ל את מה שהביא בשו"ת יחו"ד ח"ב סי' נ"א להוכיח מהרבה אחרונים דהעיקר כר"ן (ולא כב"ח) דכל שרוב בני האדם אינם מקפידים מלשתות מהמשקה בלי סינון הרי שמותר לסננו לכתח' בשבת שיהיה יותר צלול ואע"פ שיש בהם קיסמים דקים, וכן ראיתי שפסק גם בערוה"ש (סע' כ"ט), וא"כ בנדון דידן הרי גם אם נדון ביחס למים שנמצאים כעת בתוך כלי הקיבול להכנת קפה כמעורבים עם הקפה (ולא כצלולים אשר ראינו לעיל בשו"ע ובלבוש שאין בהם איסור) וגם אם נאמר דהוי מעשה (ולא כמש"כ לעיל דלא הוי מעשה) הרי שיש להתיר מטעם דדרך רוב העולם לשתות קפה אף שיש אבקה המעורבת בכוס (וכמו שמצוי בקפה שחור שרק רוב האבקה שוקעת אך מעט אבקה עדיין מעורבת במשקה ובכ"ז דרך בני אדם לשתותו) וא"כ אין איסור לסננו לכתח'. [ואולי יש לדחות דאותו מיעוט מים הנמצא באותו רגע בכלי קיבול מעורב בהרבה קפה יחסית לכמות המים (שהרי כל הגדרת דרך בני אדם לשתותו תלויה ביחס בין כמות המים לכמות הפסולת) ובכה"ג אין דרך בני האדם לשתותו וא"כ לא נוכל להביא סניף להיתרנו ממש"כ ביחו"ד ע"פ הר"ן, אך לענ"ד כיון שהמים בכללם נכנסים ויוציאים בכלי הקיבול יש לדון על כלל המים שבכוס כמעורבים באותה כמות קפה, וכמו במים המעורבים במעט קיסמים שדנים על כלל המים שדרך לשתותם כך ולכן מותר לתת את כולם למשמרת וזאת אע"פ שמשך הסינון נאספים כל הקיסמים במשמרת והיה לנו לאסור לסנן את החלק האחרון של המים ששופך למשמרת (משום שאצלו כבר נראה לומר שיחסית לכמות הקיסמים של כלל המים הרי מעורבים בו כמות כזאת של קיסמים שאין דרך לשתותו) וממה שלא אסרו את החלק האחרון של המים מוכח דדנים על המים כולם כמקשה אחת ולא על כל חלק במשקה בנפרד וממילא דברי הר"ן שייכים כאן דבמים כאלו

ז. הוצאת תינוק אחד מתוך הרבה תינוקות – תינוקות רבים המצויים יחד כגון בחדר ילודים או במעון וכד' אין איסור בורר בהוצאת תינוק אחד מבין האחרים^י.

ח. לברור לצורך לימוד הלכות בורר – אסור לברור בשבת על מנת להראות להם כיצד היא מלאכת בורר (ואין לומר שנחשב כשימוש לאלתר)^ה.

ט. ברכת האילנות בשבת – יש שכתבו שאין לברך ברכת האילנות בשבת משום חשש איסור בורר, אמנם פוסקים אחרים חלקו עליהם וכתבו שאין בדבר כל חשש^ו.

י. אמירה לנכרי לברור בשבילו – מותר לומר לנכרי שיברור בשבילו את האוכל אפילו שאפשר שיעשה זאת בדרך אסורה^ז.

יא. דין מעשה שבת בדבר שנברר באיסור – בעניין דבר שנברר בשבת באיסור אם מחמת זה נאסר עליו כעת להשתמש בו עיין כאן בהערה^א.

אין איסור כלל לסגנם]. ויעו"ש עוד ביחוד דעת בסוף תשובתו שהביא מהגרא"ח נאה זצ"ל (בס' קצות השולחן) דכאן קיל טפי כיון שקיסמים אינם ראויים כלל לאכילה אך עלי התה (ולכאורה ה"ה אצלנו בקפה) הרי הם אוכל ואינו חושש אם יבלע קצת מהם. ע"פ כל הנ"ל נלענ"ד לכאורה דאין לחוש לאיסור בורר בשימוש בכלי הקיבול המיוחד הנ"ל בשבת.

[בעניין מש"כ שעלי התה וגרגרי הקפה נחשבים אוכל העיר לי ידידי הרב שמיר שינטופ "וכ"כ החת"ס (בשו"ת סי' ע"ד) בשם הגינת ורדים דקפה חשיב דבר מאכל וראוי לאכילה גם בלי המים. והיא גם מחלוקת בברכת פולי הקפה עי' באה"ט (סי' ר"ב ס"ק י"ט). ואפשר שתליא בזה גם דין בישולי עכו"ם בקפה עי' יחו"ד (ח"ב סי' מ"ב) באורך אם פולי הקפה חשיב נאכל כמות שהוא חי"].

ז) שולחן שלמה (שי"ט עמ' שס"א).

ח) שולחן שלמה (שי"ט ריש עמ' שס"ד).

ט) כתב בכה"ח (רכ"ו ס"ק ד) שע"פ המקובלים אין לברך ברכת האילנות בשבת כיון שבורר ניצוצי הקדושה מן הצומח, אמנם פוסקים אחרים הביאו לדבריו וחלקו עליו והתירו לברך ברכת האילנות בשבת (שו"ת באר משה ח"ג מ"ג אות ב וח"ח ע"ט, שו"ת יחו"ד ח"א סי' ב', ילקוט יוסף שי"ט סע' ע"ו).

י) שהרי בידו לעשותו בדרך היתר ועי' שולחן שלמה (שי"ט אות א').

יא) הפרמ"ג (א"א ס"ק א וע"ע מש"ז ס"ק ג ד"ה במג"א) נסתפק האם שייך דין מעשה שבת בדבר שנברר באיסור בשבת, וכתב שנראה בזה מספר חילוקי דינים: א. הבורר פסולת

מאוכל נראה שאסור הועילו מעשיו כיון שא"א לאוכלו בלי זה. ב. הבורר אוכל מאוכל צ"ע אם נאסר שהרי לא כ"כ הועילו מעשיו שהרי אפשר לאוכלם בלי זה. ג. הבורר לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו. עו"כ לדון אם בבורר במזיד נאסר (לו) עולמית, דמחד לא כ"כ מהני מעשיו שהרי יכול להחזיר הנברר לקדמותו (משא"כ בנתבשל שא"א להחזירו לקדמותו), אמנם מאידך י"ל דנאסר עליו שהרי האיסור הוא מטעם קנס וגם כאן ראוי לקנוס. בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"א ריש סי' יג) כתב שפשוט שהנברר באיסור נאסר לעולם (והיינו לשיטת ר' יהודה) וע"ע בבא"ח (שנה ב בשלח סע' ד) ובכה"ח (ס"ק לז) במש"כ לבאר בבא"ח ובמש"כ בשם פתח הדביר.

אמנם בבה"כ (סע' א' ד"ה הבורר) הביא לדברי הפרמ"ג וכתב על זה "אולם לפי מש"כ הגר"א לעיל בסי' שיח סע' א, אין להחמיר בשאר מלאכות בשוגג לענין דיעבד ועיי"ש בבה"כ". ונסתפקתי בביאור דברי הבה"כ דהנה הגר"א שם (ס"ק ב) אמר שני דברים בענייננו: א. גם לשו"ע ורמ"א דפסקו כר' יהודה לאסור בשוגג עד מוצ"ש, היינו דווקא באיסור דאו"א אך באיסור דרבנן לא קנסו. ב. קי"ל להלכה כר"מ שלא גזרו כלל מעשה שבת בעושה בשוגג ודלא כפסק השו"ע והרמ"א. והנה בדברי הבה"כ צ"ע דא"ת דכוונתו שבשוגג מקלים ע"פ הגר"א, א"כ ממ"נ יהיה קשה מש"כ הבה"כ "בשאר מלאכות", דהרי אם כוונתו למש"כ הגר"א בדעת מרן ורמ"א א"כ היה לבה"כ לכתוב "באיסורי דרבנן" במקום "בשאר מלאכות", וא"ת בכוונתו דיש לסמוך על הגר"א להקל תמיד כר"מ א"כ ג"כ לא היה לו לכתוב "בשאר מלאכות" שהרי משמעות הגר"א שם להקל אפילו בבישול ולא רק בשאר מלאכות. ומצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב קפה ס"ק א) שביאר שכוונת הבה"כ להקל כיון שיש כאן צירוף של ב' טעמים: א. שיטת הגר"א לפסוק כר"מ. ב. בבורר אפשר היה להשיג את אותה מטרה בהיתר דהיינו שיוציא אוכל מפסולת וממילא לא הועילו כ"כ מעשיו (ואין טעם זה תלוי בדברי הגר"א הנ"ל). בשו"ת צי"א (חי"ד ל"ג) שו"ט בזה וכתב שלפחות בכה"ג שעבר על איסור דרבנן דבורר או שאחר שברר החזיר התערובת לקדמותה יש להתיר מיד לאוכלו.

[לעיל הבאנו סברא להקל דכיון שיכול לברור בהיתר ולהגיע לאותה תוצאה, דהיינו אוכל מתוך פסולת ביד ולא לתר וממילא לא כ"כ הועילו מעשיו במה שברר באיסור. ומצאתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ה ד"ה גם היה נלענ"ד) כתב שאף שמסברא נראה להקל מטעם הנ"ל דיכול להשיג את מטרותו בהיתר אך משמעות הפוסקים להחמיר בזה, אמנם נטיית דעתו היא דכל זה לעניין אכילה ושתיה אך לעניין היתר הנאה אפשר שיש להקל]. וע"ע דע"ת (שי"ט ד"ה בנפה), שו"ת תשובה שלמה (ח"א או"ח י"ז), לוי"ת חן (אות נ"א), שו"ת אז נדברו (ח"ב י"א אות א-ב), שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב קפ"ה אות ב).